T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE AZERBAYCAN CUMHURİYETİNDE SPOR POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

İlkin HASANOV

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SELÇUK BORA ÇAVUŞOĞLU

SPOR YÖNETİMİ BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
SPOR YÖNETİM BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL-2022

TEZ ONAYI

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

İlkin HASANOV

İmza

İTHAF

Aileme ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimim süresince destekleri ile her daim varlıklarını hissettiren başta danışman hocam Sayın Doç. Dr. Selçuk Bora ÇAVUŞOĞLU olmak üzere Prof. Dr. Bilge DONUK hocama ve Öğr. Gör. Dr. Cemile Nihal YURTSEVEN hocama teşekkür ederim.

İlkin HASANOV

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI ..... İİ
BEYAN ..... İİİ
İTHAF ..... İV
TEŞEKKÜR V
İÇİNDEKİLER ..... İ
TABLOLAR LİSTESİ ..... İİİ
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... İV
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ V
ÖZET ..... Vİ
ABSTRACT ..... Vİİ
1. GİRİŞ VE AMAÇ 1
2. GENEL BİLGİLER 3
2.1. AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER 3
2.2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Coğrafi Yapısı 5
2.3. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdari Yapısı 7
2.4. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ekonomik Yapısı 8
2.5. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sosyo-Kültürel Yapısı 11
2.6. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Spor Tarihi 13
2.7. Azerbaycan Cumhuriyet'inde Yaygın olan Spor Dalları 17
2.7.1. Güreş 17
2.7.2. Futbol 21
2.7.3. Satranç 25
2.7.4. Voleybol 28
2.7.5 Judo 30
2.7.5 Hentbol 32
2.8. Azerbaycan Cumhuriyetinde Yer Alan Çeşitli Spor Federasyonları ve İdari Yapıları 34
2.8.1.Sendikaların Beden Eğitimi ve Spor Alanında Rolü 39
2.8.2. Azerbeycan Cumhuriyeti Gençler ve Spor Bakanlığı 41
2.8.3.Spor Federasyonları 42
2.9. TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER 44

2.10. Türkiye Cumhuriyeti'nin Coğrafi Yapısı.....46
2.11. Türkiye Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdari Yapısı.....47
2.12. Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik Yapısı.....48
2.13. Türkiye Cumhuriyeti'nin Sosyo-Kültürel Yapısı.....49
2.14. Türkiye Cumhuriyeti'nin Spor Tarihi.....51
2.15. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yaygın Spor Dalları.....52
2.16. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yer Alan Çeşitli Spor Federasyonları ve İdari Yapıları.....52
2.17. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Spor Federasyonları.....54
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....56
3.1. Araştırmanın modeli.....56
3.2. Araştırmanın evren ve örneklemi.....56
3.3. Verilerin Toplanması.....57
4. BULGULAR.....59
5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....63
KAYNAKLAR.....65
FORMLAR.....71
ETİK KURUL KARARI.....72
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI.....73
ÖZGEÇMİŞ.....74

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo.1. Türkiye İle Azerbaycan'ın Spor Alanına Yönelik Kabul Ettikleri Yasal Düzenlemeler.....60

Tablo.2. Türkiye Ve Azerbaycan Sporcularının 2000-2016 Yılları Arasında Olimpiyat Oyunlarından Kazandıkları Madalyaların Karşılaştırılması.....61

Tablo.3. Türkiye İle Azerbaycan'ın Spor Örgütleri Ve Federasyonlarını Denetleyen Kurumlar.....62

ŞEKİLLER LİSTESİ

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

ABD – Amerika Birleşik Devletleri

AFFA – Azerbaycan Futbol Federasyonları Birliği

BJK - Beşiktaş Jimnastik Kulübü

SSCB - Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TİCİ - Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

TMOK- Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi

RSI - Uluslararası Kızıl Spor ve Jimnastik Dernekleri Birliği

ÖZET

Hasanov, İ. (2022). Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyetinde Spor Politikalarının Karşılaştırılması. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yönetimi Bilimleri ABD. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Ülkelerin beden eğitimi ve spor alanında yürüttükleri politikaların ne derecede etkili olduğu ve toplumun bunu ne kadar benimsediği uzun zamandır gündemde olan ve tartışılan konulardan biri olmuştur.

Araştırma, Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nde beden eğitimi ve spor gelişiminin hükümet politikasının temel konusu olduğunu göstermektedir. Araştırma dâhilinde, konunun kronolojik çerçevesi, konunun çalışma düzeyi, kaynak tabanı, araştırmanın amaç ve hedefleri, metodolojik temelleri, bilimsel yeniliği ve konunun pratik önemi yansıtılmıştır.

Bu araştırmada ortak kültüre ve tarihe sahip iki ülkede, Türkiye ve Azerbaycan'da beden eğitimi ve sporla ilgili iki ülkenin bugüne kadar uyguladıkları spor politikaları ve bunu etkileyen yasal düzenlemeler, sporun kurumsal yapısı, devletlerin bu konuda attığı adımlar ve desteği karşılaştırılarak incelenmiş ve aralarında olan benzerlik ve farklılıklar aranmıştır. Her iki ülkenin Gençlik ve Spor Bakanlıkları, Olimpiyat Komiteleri ve spor federasyonları ve bunlara bağlı olan diğer spor örgütlerinin faaliyetlerinde benzerlik ve farklılıklar bulunmuştur.

Bu bağlamda, Türkiye ve Azerbaycan'da spor idari yapısını, gençlik ve spor işlerini etkileyen olgular arasındaki bazı benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmış ve bunlar çalışmanın sonuç ve tartışma bölümünde ayrıntılı olarak sunulmuştur. Tezin sonuç ve tartışma bölümünde araştırma sürecinde ulaşılan bilimsel sonuçlar özetlenmiştir. Çalışmada, spor politikalarının uygulanmasına yönelik teklif ve öneriler analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye ve Azerbaycan, Spor, Spor Politikası, Spor idari yapısı, Spor federasyonu.*

ABSTRACT

Hasanov, İ. (2022). Comparison of Sports Policies in the Republic of Turkey and the Republic of Azerbaijan. Istanbul University-Cerrahpasa, Institute of Graduate Studies, Sports Management Sciences. Master thesis. İstanbul.

The effectiveness of the policies carried out by the countries in the field of physical education and sports and the extent to which the society has adopted it has been one of the issues that have been on the agenda and discussed for a long time.

The research shows that the development of physical education and sports in the Republic of Turkey and the Republic of Azerbaijan is the main issue of government policy. Within the research, the chronological framework of the subject, the level of study of the subject, the source base, the aims and objectives of the research, the methodological foundations, the scientific novelty and the practical importance of the subject were reflected.

In this research, the sports policies implemented by the two countries related to physical education and sports in Turkey and Azerbaijan, which have a common culture and history, and the legal regulations affecting it, the institutional structure of sports, the steps and support of the states in this regard have been compared and the similarities between them have been examined. and differences were found. Similarities and differences were found in the activities of Ministries of Youth and Sports, Olympic Committees and sports federations of both countries and other sports organizations affiliated to them.

In this context, some similarities and differences between the phenomena affecting the sports administrative structure, youth and sports affairs in Turkey and Azerbaijan were tried to be determined and these were presented in detail in the conclusion and discussion section of the study. In the conclusion and discussion section of the thesis, the scientific results reached during the research process are summarized. In the study, proposals and suggestions for the implementation of sports policies were analyzed.

Keywords: *Turkey and Azerbaijan, Sports, Sports Policy, Sports administrative structure, Sports federation.*

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyetinin yürüttüğü spor politikalarını karşılaştırmalı olarak incelemek ve iki devletin spor yapılanması arasındaki farklılıkları tartışmaktır.

Sosyal hayatın önemli alanlarından olan beden eğitimi ve spor, kişiliğin gelişmesine, insan sağlığının korunmasına, işgücü kaynaklarının yüksek verimliliğinin sağlanmasına hizmet ederek ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Beden eğitimi ve spor, bağımsız bir insan faaliyeti türüdür. Modern toplumdaki yeri ve rolü büyüktür. Beden eğitimi, sağlıklı bir yaşam tarzı oluşturur ve bu da sosyal ilişkiler üzerinde ciddi bir olumlu etkiye sahiptir (Ahmet ve Ayhan, 2015).

Düzenli beden eğitimi ve spor faaliyetleri, sağlığı korumak, güçlendirmek için aynı zamanda nüfusun çalışma kapasitesini artırmak için mükemmel bir mekanizmadır. Bu nedenle beden eğitimi ve spor alanı ve bu alanda yürütülen devlet politikaları nüfusun sağlıklı bir yaşam sürmesine ve bu sürenin artmasına katkıda bulunurlar (Yüksel, 2009).

Beden eğitimi ve spor alanındaki ulusal hedeflere ulaşmada ve stratejik görevleri çözmede önemli bir rol, yalnızca bölge yürütme makamları, yürütme organları ve ülkenin yerel makamları tarafından değil, aynı zamanda beden eğitimi ve sporla uğraşan kamu kuruluşları tarafından da oynanır. Bu iş, çeşitli spor dallarının gelişmesini sağlayan spor federasyonları ve benzeri kuruluşlara verilir (Kaplan ve Akkaya, 2014).

Bugün hem Azerbaycan hem de Türkiye, prestijli büyük ölçekli uluslararası spor etkinliklerine üst düzeyde ev sahipliği yapan ve uluslararası spor yarışmalarında yüksek sonuçlar gösteren ülkelerden biri haline gelmişler. Bu ülkelerde spor artık diplomasinin bir aracı haline gelmiştir. İster Azerbaycan isterse Türkiye'de düzenlenen uluslararası spor müsabakaları, halkın hoşgörü, barış ve demokrasisinin önemli bir göstergesidir (Aslanlı, 2018)

Araştırmada ilk önce Türkiye ve Azerbaycan'da tarihin farklı dönemlerinde sporun gelişimi, spor topluluklarının oluşumu, her iki devletin spora olan bakış açısı ve uygulanan politikalar hakkında bilgi verilecek, sonrasında beden eğitimi ve spor işlerinin kamu kurum ve kuruluşlarında veya diğer kurumlarda gerçekleştirilme yöntemleri ve

idari yapıları incelenecektir. Bunlarla ilgili iki ülkenin benzerlikleri ve farklılıkları tartışılacaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Ülkenin adı resmi olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'dir bu adın daha önce İran'ın kuzeybatı vilayetleri ve nadiren de olsa Arran ve Şirvan ile Kafkasya Azerbaycan'ı Azerbaycan olarak adlandırılsa da resmi olarak 28 Mayıs 1918'den, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten itibaren "Azerbaycan" olarak adlandırılıyor, ancak bu ortak isim "Azerbaycan lehçesinde konuşan Türk'lerin ülkesi" anlamına geliyor. 1919' da Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından sağlanan resmi istatistiklere göre, ülkenin yüzölçümü 94.137 km^2 ve ülke nüfusu 4.617.671 kişiden oluşuyordu (Togan, 2007).

Günümüzdeki istatistiklere göre Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 86.600 km^2'dir. Azerbaycan topraklarının kuzeyden güneye maksimum genişliği 390 km, minimum genişlik 175 km, batıdan doğuya maksimum uzunluk 470 km ve minimum uzunluk 300 km'dir. Ülkenin toplam nüfusu 10,17 milyondur (2019- daki nüfüs). Nüfusun %53,1'i kentseldir. Nüfusun etnik yapısına göre Azerbaycan Türkleri çoğunluğu oluşturuyor (%91,6). Ruslar, Lezgiler, Talışlar, Avarlar, Tatarlar, Kürtler, Tatlar, Udinler, Dağ Yahudileri ve diğer halklar da bu ülke topraklarında barış içinde yaşıyorlar. Ülkedeki yaygın din İslam dinidir. Resmi dil Azerbaycan Türkçesi veya Azerbaycan dilidir. Azerbaycan kanunları, kökeni, milliyeti, dini veya dili ne olursa olsun herkese hak ve özgürlük eşitliğini garanti eder (wikipedia.org, 2021).

"Azerbaycan" adının ortaya çıkmasına ilişkin farklı görüşler vardır. Bazı araştırmacılara göre "Oğuz er beyleri" sözü zamanla sesleniş biçimini kaybederek "Azerbaycan" olarak telaffuz edilmiştir. Diğer araştırmacılar ise "Azerbaycan" adının Büyük İskender ile ilişkili olduğunu ve MÖ 328'de Midya'nın bazı eyaletlerini yöneten Ahameniş veya Kayan imparatorluğu komutanı Atropat'ın adından geldiği düşüncesini ireli sürmüşler (Togan, 2007).

Azerbaycan, Doğu'da klasik müziğin beşiği olarak da bilinir. Üzeyir Hacıbeyli'nin "Leyli ile Mecnun" operası ilk kez 1908'de bu ülkede sahneye çıkarılmıştır (Süleymanov, 2004).

Güney Kafkasya, tüm Azerbaycan toprakları gibi, dünyanın en eski insan yerleşim yerlerinden biridir. Önde gelen Sovyet tarihçileri, Azerbaycan topraklarında

insan yerleşiminin 3-4 bin yıllık bir tarihe sahip olabileceğini iddia ediyorlardı. Ancak Azerbaycan'ın önde gelen tarihçileri ve arkeologları tarafından yapılan araştırmalar sonucunda kanıtlanmıştır ki, Azerbaycan topraklarında dünya üzerindeki en eski arkeolojik kültürel miraslardan biri olarak kabul edilen, büyük atalarımız tarafından bu vatanın topraklarında yaratılmış ve 2,6-3 milyon yıllık tarihi olan Kuruçay arkeolojik kültürü Afrikada bulunan Olduvai arkeolojik kültür mirası ile aynı derecede öneme sahib bir kültür mirasıdır (Akifoğlu, 2020).

Azerbaycan arkeoloji biliminin önde gelen temsilcisi, Tarih Bilimleri Doktoru, Profesör Mammadali Hüseynov ve meslektaşlarının Karabağ'da yoğun çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan Kuruçay arkeolojik kültürü, Azığ, Kazak, Nahçıvan, Lerik ve diğerleri gibi çok sayıda arkeolojik miraslar Azerbaycan'da bulunan ve incelenen diğer Paleolitik kazıntılar, Azerbaycan'ın dünyadaki en eski insan yerleşimlerinden biri olduğunu ikna edici bir şekilde kanıtlamıştır (Togan, 2007).

Azerbaycan'ın devlet kuruculuk gelenekleri eski ve zengindir. Tarihimizde Azerbaycan halkının hayatında hatırlanan, kendisinden sonraki nesilde derin izler bırakan ve milli kimliğin oluşumunda önemli rol oynayan devletler olmuştur. Safeviler İmparatoruğu, bu devletler arasında tamamen ayırt edilen bir özelliğe sahiptir. Devletin adı, iktidardaki hanedanla bağlantılı olarak "Safevi devleti" veya "Kızılbaş devleti" olarak da adlandırılmıştır. Erdebil'in Safevi hakimiyeti, Azerbaycan'ın 15. yüzyıl tarihinin siyasi haritasında özel bir yere sahiptir. Moğol istilası sırasında işgal edilen topraklarda kendiliğinden düzensiz biçimde bir tasavvuf mezhebi tarikatlar veya tarikat okulları ortaya çıktı. Bu mezhep birlikleri, zanaatkarlar ve köylüler arasında yaygın hale gelmiştir. Bu mezheplerden biri de Şeyh Safiaddin İshak el-Mousavi-el-Ardabili tarafından 1252-1334 yılları arasında Erdebil şehrinde kurulmuştur (Akifoğlu, 2020).

Erdebil'de çok saygı duyulan Şeyh Safiaddin'in birçok talebesi vardı ve onlar tarikatın liderine sössüz itaat ederlerdi. Sadece Erdebil'de değil, Azerbaycan'ın bir dizi başka bölgelerinde de, hatta Roma (Küçük Asya), İran, Irak, Gilanda Şeyh Safiaddin, mezhebin kurucu başkanı olarak kabul edilirdi (Togan, 2007).

Büyük Türk gezgini Evliya Çelebi kendi gezilerinde eski Azerbaycan topraklarına da seyahat etmiştir. Evliya'nın yolculuğu Azerbaycan'ın kadim topraklarından Urmiye'den başlar, Nahçıvan, İrevan, Tebriz, Bakü'den geçer. Azerbaycan'ın bahçelerinde yetişen meyvelerden halkın milli geleneklerinin en ince

detaylarına, köy ve şehirlerin tasvirine kadar her şey günümüzde özel ilgi uyandırmaktadır. Bugün Evliya'nın anlattığı küçük köyler artık büyük şehirlere dönüşmüş, bazıları ise haritalardan silinenerek tarihte kalmıştır. Seyyah Azerbaycan'da gördüğü her şeyle ilgilendiğinden: çarşılar, kervansaraylar, camiler, hamamlar, halkın örf ve davranışları hakkında gördüklerini yazmıştır, bugün onun notları o dönemin sosyo-kültürel hayatı hakkında çok değerli materyaller sunmaktadır (Rıhtım, 2012).

Evliya Çelebi eski Azerbaycan yurdu olan Revan'ın Büyük Karabağlar şehrini böyle tasvir etmiştir: "Manuçöhr bu şehirde bir bina inşa eden ilk kişiydi. Antik bir kenttir; Hala Nahçıvan toprağında ayrı bir saltanattır. Kadim çağda büyük bir şehir olmuştur. Gayet lezzetli armutları ve al kırmızı renkli gülleri var. Büyük pazarlarında temiz ve düzenli işçiler tarafından pişirilen çeşitli Revan pirincinden pilavları ve diğer yemekleri lezzetli ve kokuludur. İşçileri oldukca temizdir zira tümü müslümandır. Bu Acem ülkesinde (Azerbaycan'da) bütün yiyecek ve içecek satanlar arasında asla Rum ve Ermeni yoktur. Aslında, Yunan kafirleri katiyyen yoktur ancak ticaret için gelip gidiyorlar. Ama birçok Yahudi ve Şii, Taberrayi ve Kureyş ve Mulhidler, Zindikler, cebirler, kaderi, hurufi gibi tarikata mensup insanlar var. Bu batıl mezhepler ve farklı inançlar oldukça çoktur" (Rıhtım, 2012). Evliya Çelebi geleneksel çevgan oyun meydanı görünümünü böyle tasvir etmiştir: "Bu meydanın ortasında, başları göğe kaldırılmış iki servi sütunu birbirine bağlanır ve üstüne gümüş bir tas yerleştirilir. Her cuma, padişahın uşakları ve hanın uşakları rüzgardan hızlı keskin atlara binip o meydanda oynarken, okçuların o tasa yağmur gibi ok yağmasını bütün hüzünlü dostlar seyreder. Hele bu güzel meydanda, Harezmşah Nevruz günü, karanlık köşelerde kırk, elli gün beslenen atları birbirleriyle kavga ettirirdi ki, bu da büyük bir gösteri oluyordu" (Rıhtım, 2012).

2.2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Coğrafi Yapısı

Azerbaycan Cumhuriyeti, Kafkasya'nın güney doğusunda ve İran platosunun kuzey batısında, Avrupa ve Asya kıtalarının temas bölgesinde yer alan kadim bir ülkedir. Ülkenin coğrafi konumu ister sahip olduğu doğal koşullar bakımından isterse de jeopolitik bakımdan oldukça elverişlidir. Azerbaycan kuzeyde Rusya Federasyonu, kuzeybatıda Gürcistan Cumhuriyeti, batıda Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti, güneyde İran İslam Cumhuriyeti ile komşudur. Doğudan, kıyılar Hazar denizi'nin sularıyla yıkanmaktadır. Deniz sınırlarında olan ülkeler Rusya, Kazakistan,

Türkmenistan ve İran'dır. Azerbaycan toprakları düz ve dağlık bir kabartmaya sahiptir, yükselti genliği -28 m (Hazar kıyısı) ile 4466 m Bazardüzü zirvesi arasında değişmektedir. Ülkedeki başlıca kabartma yapıları Büyük ve Küçük Kafkas Dağları, Talış Dağları ve Kür-Araz ovasıdır. Kuzeydoğuda yerleşen, Büyük Kafkas Sıradağları Baş Kafkasya (Bazardüzü dağı 4466m; Tufan dağı 4191m), Yan sıradağları (Şahdağ, 4243m), Govdağ (Govdağ dağı, 2437m) ve Nialdağ (Yelligedik dağı, 2322m) (wikipedia.org, 2021).

Dünya üzerinde bilinen 2.000'den fazla çamur volkanından 344'ü Azerbaycan'ın doğusunda ve ona bitişik Hazar Havzasında yer almaktadır. Ülkede 9 milli park, 11 devlet doğa rezervi ve 24 devlet doğa koruma alanı bulunmaktadır. Azerbaycan'ın en büyük beş adası Kür Dili, Pirallahı, Çilov, Kara Zire ve Büyük Zire adalarıdır (Müseyibov, 1998).

Azerbaycan toprakları yeraltı madenleri bakımından zengindir. Bu topraklar, başta petrol ve gaz olmak üzere yer altı servetleri ile eski zamanlardan beri ünlüdür. Demir, magnezyum, titanyum, manyetit kumtaşı, krom, bakır, polimetaller, kobalt, arsenik, molibden, İzlanda sparı, kaya kristali, kuvars, kükürt piritler, kükürt, barit, alunit, andalusit, bitüm, kaya tuzu vb. cevher ve cevher dışı madenler gibi bu toprakların zenginliğidir. Azerbaycan'da inşaata uygun ve yararlı, refrakter, aşındırıcı ve diğer doğal kaynaklar yaygındır. Azerbaycan'daki maden kaynakları, kimyasal bileşimlerine göre on bir türe ayrılır. Bunlara hidrokarbonat, hidrokarbonat-klorür, hidrokarbonat-klorür-sülfat, hidrokarbonat-sülfat, klorür, sülfat-klorür ve diğer kimyasal mineral kaynakları dahildir (Müseyibov, 1998).

Azerbaycan'ın dağlık arazilerinde meydana gelen yaygın heyelan, çığ, toprak kayması, sel ve zaman zaman meydana gelen depremler yerleşim yerlerini tahrip etmekte, ekonomiye ciddi zararlar vermekte ve can kayıplarına neden olmaktadır. Azerbaycan toprakları meso-senozoyik tortul, volkanik ve intruzif kayalardan oluşmaktadır. Azerbaycan toprakları Alp kıvrım kuşağına aittir ve tektonik olarak çok aktiftir. Bu kendini öncelikle güçlü depremlerde gösterir. Bu güne kadar 9 puanlık ve altı depremler meydana gelmiştir (Güner, 2005).

Azerbaycan dünyadaki 11 iklim bölgesinden 9'una sahip bir ülkedir ve bu nedenle çok zengin bir doğaya sahiptir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iklimi, Kür-Araz ovasının orta ve doğu kesimlerinde, Kobustan, Abşeron yarımadasında ve Samur-Deveçi ovalarında yazın kurak geçen, ılıman-sıcak yarı çöl ve kuru bozkır (bozkır veya düzenlik)

iklimine sahiptir. Aynı iklim tipin Talış silsilesinin kuzey yamacı boyu da görülmektedir (Güner, 2005).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Büyük ve Küçük Kafkasya, Talış (Lankaran), Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin kırsal bölge yapı grupları, doğal kırsalların yüksekliklerinin değişikliklerine göre gruplara ayrılmıştır. Büyük ve Küçük Kafkasya'nın kırsal alan yapısında alçak dağlardan yüksek dağlara, yarı çöller, dağ bozkırları, dağ ormanları, dağ çayırları ve nival manzaral birbirlerini sürekli tekrar etmektedir. Buna karşılık, Talış dağları bölgesinde, kırsal yapının tersine çevrilmesi hakimdir, ovaların orman manzarası, yaylalara doğru dağ-kserofitik manzaraya kayar. Ovaların orman-çayır kırsal yapısında kurak iklim önemli rol oynamaktadır. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Araz boyu ovalarının yarı çöl ve orta dağlık kesiminde kuru bir bozkır, yüksek dağlık kesimde dar bir kuşakta dağ çayırları ve bunun üzerinde bir nival kuşağı vardır (Müseyibov, 1998).

2.3. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdari Yapısı

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin siyasi sistem yapısı, ulusal ve tarihi koşulların özelliklerini yansıtmakla karakterize edilir. Oluşumunda ve hayata geçirilmesinde birçok farklı faktör rol oynamıştır ve oynamaya devam etmektedir. Azerbaycan halkının siyasi kültürünün özellikleri, siyasi sistemin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin siyasi sisteminin yapısal oluşumu, 12 Kasım 1995'te ülkenin yeni Anayasasının kabul edilmesiyle temel olarak sona erdi. Anayasa, Azerbaycan devletini demokratik, yasal, laik, üniter bir cumhuriyet olarak tanımlar. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet gücünün tek kaynağı halktır. Azerbaycan halkının özgür ve bağımsız olarak kendi kaderini tayin etme ve kendi yönetim biçimini oluşturma onun egemen hakkıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet yönetimi şekli, cumhur başkanlığı sistemine dayalı cumhuriyetin parametrelerine tekabül etmektedir (Rehimli, 2015).

Yönetici birimlerin bölünme ilkesine göre, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsız olarak kurulmuş ve işleyen üç hükümet organı vardır: Yasama yetkisini kullanan Milli Meclis, yargı yürütme yetkisini kullanan cumhurbaşkanı ve mahkemeler yönetimidir. Yargı yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti istinaf mahkemeleri, Azerbaycan

Cumhuriyeti genel mahkemeleri ve diğer ihtisas mahkemeleri tarafından hayata geçirilir (Süleymanov, 2004).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Anayasa ile tanımlanan üniter sistemi kendine özgüdür. Bunun nedeni onun sınırları dahilinde yer alan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin devlet hakimiyeti statüsüne sahip olmasıdır. Anayasaya göre Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin arazisi Azerbaycan devleti içinde özerk bir bölge halindedir. Nahçıvan Cumhuriyeti Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir bütününü oluşturan parçasıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, kanunları, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının kararları ve fermanları, Azerbaycan devletinin kabul ettiği Bakanlar Kurulunun kararları Nahçıvan özerk bölgesi topraklarında uygulanması zorunludur. Nahçıvan Özerk bölgesinde yasama yetkisi, bu yetkiye sahip olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi tarafından, yürütme yetkisi ise Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu aracılığı ile, yargı yetkisi Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti mahkeme organları ile hayata geçirilir. Nahçıvan özerk bölgesindeki en yüksek yetkili Yüksek Meclis'in başkanıdır (Rehimli, 2015).

Yerel özyönetim organları olan belediyeler de Azerbaycan'ın siyasi idari yapısında önemli bir rol oynamaktadır. Bu enstitü yeni olmasına rağmen, büyük beklentileri vardır (Abdullayev, 2001).

Tüm modern siyasi sistemler gibi, Azerbaycan siyasi sistemi de çok partili sistem ve çoğulculuk ile karakterizedir. Siyasi partiler, yasama meclisinde ve yerel özyönetim organlarında temsil yoluyla devlet yönetiminin gerçekleştirilmesine katılma imkanına sahiptirler (Mehmetoğlu, 2010).

2.4. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ekonomik Yapısı

Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, her şeyden önce ulusal ekonomisini geliştirmek için hangi sosyo-ekonomik sistemi geliştirmeli olduğu sorunuyla karşı karşıya kaldı. Diğer Sovyet sonrası cumhuriyetler gibi Azerbaycan da serbest piyasa ekonomisi sistemi koşullarında gelişmeyi seçmiştir. Azerbaycan'ın yeni bağımsız hükümeti, çoğu ülkenin kalkınmasında özel bir rol oynayan serbest piyasa ekonomisine geçişin ana görev olduğu geçiş dönemi olarak adlandırılan zor bir döneme girmiştir (Şekeraliyev & Şekeraliyev, 2016).

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra yeni cumhuriyetin karşılaştığı ekonomik zorlukları çözmenin yollarından biri de potansiyel bir kaynak olarak petrol ve gaz üretimini artırmaktı. Ülkenin sınırlı mali kaynakları göz önüne alındığında, böyle durumda yabancı şirketleri petrol sektörünün gelişimine yatırım yapmaya çekmek önemli kabul ediliyordu. 1872 gibi erken bir tarihte, Nobel kardeşler ilk olarak Bakü'de bir petrol şirketi kurdular. Böylece petrol ve petrol ürünlerini kullanmak için yabancı şirketler ve yabancı sermaye Azerbaycan'a akmaya başladı (Rehimli, 2015).

Daha sonra Azerbaycan'da yabancı petrol şirketlerinin yanı sıra yerli girişimciler de ortaya çıktı. Bakü petrolünün çıkarılması, rafine edilmesi ve taşınması için çok büyük işler yapmışlar. Böylece o dönemlerde Azerbaycan petrolü yabancı şirketlere ve yerli girişimcilere büyük faydalar sağlamıştır. Azerbaycan'da büyük girişimciler ortaya çıktı ve onlar bu işten büyük miktarda gelir elde etmişler. O zaman, Azerbaycan petrol endüstrisinin gelişimi, genel olarak, Azerbaycan Bankası'nın sosyo-ekonomik gelişimine büyük bir ivme kazandırdı (Şekeraliyev & Şekeraliyev, 2016).

Azerbaycan'ın başkenti Bakü, büyük bir sanayi şehri haline geldi ve o zamanlar Rus İmparatorluğu'nun dahilinde en büyük sanayi merkezlerinden biriydi. Modern binalar, üretim tesisleri, fabrikalar ve diğer sanayi tesisleri burada o zamanın gereksinimlerine uygun olarak inşa edilmiştir. Sumgayıt'ta büyük bir kimya kompleksinin kurulması ve oluşmasında petrol endüstrisinin önemi büyüktür. Buradaki birçok işletmenin hammadde temeli, çoğu Azerbaycan'daki petrol ve gaz rafinerilerinde üretilen hidrokarbon ürünlerine dayanmaktadır (Aras, 2003).

Azerbaycan'da petrol dışı endüstrilerin kurulmasına petrol endüstrisinin katılım düzeyi de yüksektir. Petrol endüstrisinin üretim ve sosyal altyapısının genişlemesi, ülkede makine mühendisliği, inşaat, kimya, ilaç ve daha birçok alanın oluşması için koşullar yaratmıştır. Petrol endüstrisinin gelişimi, Azerbaycan'da büyük petrol mühendisliği, petrokimya ve petrol arıtma komplekslerinin oluşumuna ivme kazandırdı (Şekeraliyev & Şekeraliyev, 2016).

Petrol endüstrisinin sosyo-ekonomik rolü, üretimi, nakliyesi ve işlenmesi için gerekli alanların gelişimi ile ölçülür. Petrol endüstrisi, ülkedeki petrol mühendisliği, petrol arıtma, petrokimya endüstrisi ve ilgili altyapının oluşumu ve gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Eski SSCB'de Azerbaycan, petrol üretimi ve ihracatı alanında iş bölümünde uzmanlaşma düzeyine göre farklılık gösteriyordu (Aras, 2003).

Akaryakıt ve gaz yakıtlı termik santraller, ülkenin elektrik üretiminin %80-85'ini karşılamaktadır. Petrol endüstrisinin sosyo-ekonomik önemi, sektördeki istihdam düzeyi, sabit kıymetlerin yüksek payı ve sermaye kapasitesindeki payının dinamikleri ile değerlendirilmektedir (wikipedia.org, 2021).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya ekonomisinin daha hızlı gelişmiştir ki, bu da enerji kaynaklarına olan talebi artırmıştır. Bu hızlı gelişme, dünya pazarında petrol ve petrol ürünlerine olan talebin artmasına neden olmuştur. Bu nedenle, SSCB'de yeni petrol kaynağı alanlarının keşfi ve işletilmesi, petrol endüstrisinin karşısında duran ana sorunlardan biriydi. Bu sorunun çözümü ile bağlantılı olarak, SSCB'nin birçok bölgesinde yeni petrol sahaları arayışı başladı. Bunların en önemlileri Batı Sibirya ve Hazar bölgesidir. Petrol üretiminde, onun doğal kaynak olarak jeolojik özelliklerine ve teknolojik arz özelliklerine uygun olarak geliştirilen yöntemler kullanılıyor (Şekeraliyev & Şekeraliyev, 2016).

Hazar bölgesinde çok fazla yatırım gerektiren petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesinde yaşanan bir takım zorluklar nedeniyle bu bölgeye olan ilgi azalmıştır. Bu zorluklar esas olarak dünyadaki 600 çamur volkanının 280'inin Azerbaycanda olması ile ilgilidir. Deniz suyunun derin katmanlarında petrol ve gaz üreten katmanların konumu, üretim katmanlarındaki termodinamik koşulların karmaşıklığı, gemilerin hareketinde özel zorlukların ve engellerin varlığı, Hazar Denizi diğer denizlere kıyasla uzun süreli, rüzgarlı hava sonucu büyük dalgaların oluşması, hızlı su altı akıntılarının (techeniya) keskinliği, şiddetli iklim koşulları, kıyı ile su seviyesindeki sık değişiklikler, burada yürütülen arama, kazma sondaj çalışmalarını zorlaştırdı. Bu şartlar altında sahaların işletilmesi için özel "sondaj makineleri" ve özel "kaldırma vinçleri" gerekiyordu. Bu tür özellikler, çok fazla sermaye yatırımı gerektiren kazılması gereken kuyuların maliyetini artırmayı talep etmekteydi (Süleymanov, 2004).

ABD Enerji Enformasyon İdaresi'ne göre, Hazar bölgesinin petrol ve gaz rezervleri Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarından azalmaya devam ediyor. 1991-1993 yıllarında Azerbaycan ekonomisi ciddi bir kriz içindeydi. Petrol sektöründe de sebepten büyük sıkıntılar yaşanmıştı. Geçmişte, merkez yönetimin petrol endüstrisinin gelişimine olan ilgisi azalmış ve bu sektöre ayrılan kaynak yetersiz kalmış, bu da ülkedeki petrol üretiminin azalmasına neden olmuştur. Böylece 1990'larda petrol üretimi neredeyse yarı yarıya azaldı. Bu da petrol endüstrisinin ihmal nedeniyle kademeli olarak

bozulmasına yol açmıştır. Böylece Azerbaycan petrol endüstrisinde eski Sovyetler Birliği'nden miras kalma eskimiş, fiziki ve ahlaki açıdan çok yıpranmış, çevresel ve güvenlik açısından istismara yararsız olan eski teknolojik ekipmanlar, platformlar ve petrol yataklarındaki makineler de bu alanların gelişmesini engellemiştir. Bu durumu aşmak için petrol endüstrisi de dahil olmak üzere ülke ekonomisine büyük yatırımlar yapmak gerekiyordu. Yabancı sermaye girişinde en aktif ülkeler ise Türkiye, İngiltere, ABD, Rusya, Norveç, İran ve Almanya olmuştur (Şekeraliyev & Şekeraliyev, 2016).

2.5. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sosyo-Kültürel Yapısı

Dünyanın en eski uluslarından biri olan Azerbaycan halkı, tarihi, maddi ve kültürel anıtları, zengin edebiyatı, sanat ve müzik kültürü ile haklı olarak gurur duymaktadır. Ülkenin doğal kaynaklarının güzel doğası, iklimi ve zenginliği de Azerbaycan halkının sanatsal düşünce ve yaratıcılığını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu ülkedeki farklı sanat türlerinin her birinin uzun ve karmaşık bir gelişme yolu olmasına rağmen, birlikte bir birlik oluşturarak Azerbaycan sanatının ve kültürünün eksiksiz bir resmini oluşturmak için bolca fırsat sunmaktadır. Azerbaycan sanatı ülkemizin doğası kadar renkli, dolu ve zengindir (Taştan, 2003).

Azerbaycan halkının zengin yaratıcılık kaynağındaki en önemli yerlerden biri, hayatı ve günlük yaşam tarzı ile ilgili bir çok ayrıntların halk sanatları alanında yer almasıdır. Antik çağlardan günümüze kadar varlığını sürdüren bu sanat türü, halk kostümlerinden çeşitli ev ürünleri ve süslemelerine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Doğal olarak insanımızın gündelik özellikleri, estetik beğenisi, kısacası milli yüzü, egosu özellikle bu sanat türünde canlı olurdu. Dünyanın en zengin müzelerinde Azerbaycan halk sanatının birçok güzel örneğini bulmanız boşuna değil. Londra'da Victoria ve Albert'in, Paris'te Louvre'un, Washington Metropoliti'nin, Viyana, Roma, Berlin, İstanbul, Tahran, Kahire'nin zengin müze koleksiyonlarına bakıldığında Tebriz, Nahçıvan, Gence'li ustaların hünerli elleri tarafından yaratılan sanat eserleri. , Gazakh, Guba, Bakü, Şeki, Şamahı ve Karabağ örnekleri görülebilir (Taştan, 2003).

Halkın emeğiyle ortaya çıkan, bölge halkının yaşamında ve günlük yaşamında yaygın olarak kullanılan halk sanatımızın büyük ve zengin bir tarihi vardır. Nahçıvan, Mingeçevir, Gedebey, Kazak, Gence ve diğerlerden elde edilmiş metaldan yapılma sanat eserlerinin yaşı yaklaşık 5.000 yıldır. Bu alanlarda bulunan çanak çömlek, silah ve süs

eşyaları sadece bir tarihi gerçeklik gibi değil, aynı zamanda onu oluşturan sanatçının ustalığı hakkında da değerli bir bilgi kaynağıdır (Togan, 2007).

Azerbaycan topraklarında yapılan kazılarda bulunan malzeme ve kültür örnekleri, atalarımızın MÖ 2. binyılda narin bronz kaplar, hançerler, baltalar, kemerler, takılar ve diğer eşyalar hazırlayarak yaptıkları bu eşyaları yaşamlarında kullandıklarını göstermektedir. Bunlar bakırcılık ve kuyumculuk gibi sanatların kadimliğini gösterir. Metaldan yapılan sanat eserleri arasında o dönemin insanlarının örf ve adetlerini, dini inançlarını ve hatta kıyafetlerini bilebildiğimiz eserler bulunmaktadır (wikipedia.org, 2021).

Halk sanatının tarihi, etnografik ve sanatsal özellikleri giyime de yansımıştır. Bu özellik hem belirli bir şekle sahip giysilerde hem de süslemelerinde olduğu kadar sanatsal nakış, dokuma ve örgülerde de kendini gösteriyor. Azerbaycan'da yapılan arkeolojik kazılarda, Tunç Çağı'nın başından MÖ 3. binyılda bir bronz iğne ve biz bulunmuştur. Bu bulgular, Azerbaycan'ın eski sakinlerinin kendilerine kıyafet dikemediklerini kanıtlamaktadır. Bakır, bronz ve altından yapılmış ev aletleri ve takılar üzerine işlenmiş çeşitli resimler, eski zamanlarda Azerbaycan'da güzel sanatların varlığını kanıtlamaktadır (Taştan, 2003).

Güney Azerbaycan'ın Maku şehrinde bulunan kilden yapılmış 2. binyıla ait bir at figürü ve üzerinde çiçeklerle süslenmiş çul resmi, Urmiye Gölü yakınlarındaki Hasanlu tepesinde bulunan altın bir cam, M.Ö birinci binyıla ait üzerine bir çul serilmiş aslan tasviri ve diğer buluntular Azerbaycan'da halk sanatının bir dalı olan halı dokuma sanatının ne kadar eski olduğunu göstermektedir (Rzayeva, 2019).

Arkeolojik materyallere ve yazılı kaynaklara göre, Azerbaycan'da Tunç Çağı'ndan (MÖ 2. binyıl sonu - MÖ 1. binyıl başı) beri halı dokumacılığı yapılmaktadır. Herodot, Claudius, Elian, Ksenophon ve diğer antik dünya tarihçileri Azerbaycan'da halı dokumacılığının gelişimi hakkında bilgi vermişlerdir. Kuba, Bakü, Şirvan, Gence, Kazak, Karabağ, Tebriz'de farklı zamanlarda Azerbaycan'ın farklı halı dokuma okullarında dokunan halılar hala güzelliği ile insanları büyülüyor. Onların birçoğu dünyaca ünlü müzelerde korunmaktadır (Kengerli, 2021).

2.6. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Spor Tarihi

Modern zamanlarda spor, toplumun her alanına nüfuz etmiştir, iş ve yaşam aktivitelerinde, yaşam tarzında, etik değerlerde, milletlerarası ve devletlerarası ilişkilerde güçlü etkileri vardır. Cesaret, irade, dayanıklılık, kahramanlık okulu olan spor, insanı hayata hazırlar, zorluklarla başa çıkmayı öğretir (Yüksel, 2009).

Azerbaycan halkının tarihi eski olduğu gibi, beden eğitimi ve sporun gelişimi de çok eskilere dayanmaktadır. Güreş, koşma, atlama, halter, yüzme, kürek çekme, okçuluk, kılıçla dövüş (eskrim), cirit atma ve diğerleri ilk sporlardan sayılabilir (Talıbova, 2013).

Azerbaycan'da sporun gelişme aşamaları yazılı kaynaklarda ve maddi kültür örneklerinde geniş ölçüde yansımaktadır. Eski zamanlarda Azerbaycan'da at belinde yapılan sporlar, güreş, savunma sporları, satranç ve diğer sporlar yaygındı. Bu sporların gelişimi Orta Çağda devam etti. Yeni dönemde, özellikle Azerbaycan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dahilinde olduğu dönemde, Azerbaycan'da beden eğitimi ve sporun gelişimine özel olarak önem verilmiş ve 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarında bu alanda büyük bir canlanma başlamıştır. En büyük başarılar esas olarak güreş, boks, çeşitli atletizm türlerindeydi (Aslanlı, 2018).

Güreş, eski çağlardan beri Azerbaycan'da geleneksel bir spordur. Azerbaycan Türklerinin destan ve masallarında, yazılı anıtlarda güreş müsabakalarından sıklıkla bahsedilmiştir. Bu topraklarda yiğitler aslanlarla, boğalarla ve develerle güçlerini sınarlardı. Erkeklere, savaşı, bire bir dövüşü kazanana ve cesaret gösterene kadar isim verilmezdi. Oğuz yurdunun kızları da binicilik, kılıç ve okçulukta ustaydılar (Yüksel, 2009).

Eski Doğu'nun yazılı ve sözlü kültür anıtlarında ve Bakü'den 50 km uzaklıkta bulunan Kobustan antik kaya yazıtlarında çok sayıda resim, karikatür, av sahnesi, hayvan figürleri, insan dansları ve diğer fiziksel hareketler tasvir edilmiştir. Bu bölgede yaşayan eski Kobustanlıların hangi dilde konuşdukları bilimde bir tartışma konusudur (Farajova, 2010).

Ancak bu günümüze kadar bütünlüğünü koruyarak bize miras kalan bu kaya resimleri onlarla ilgili birçok şeyi bize aktarmaktadır (Talıbova, 2013). Yeni nesiller

tarafından binlerce yıl boyunca 1000'e yakın kayalıklar üzerinde defalarca tekrarlanan 5000'den fazla insan ve hayvan resimleri, macera dolu yaşamlarının, avcılık ve dans eylemlerinin eski bir medeniyetin eseri olduğu düşüncesine bilim adamları gelmişler. Azerbaycan'ın ilk kültür merkezlerinden biri Kobustandır, bunun yanı sıra eski çağ spor, dans ve müzik kültürlerinin beşiği sayılır. Kobustan kayalarındaki resimler içerisinde dans ve tören eylemi figürlerinin özel yeri bulunur. Burada tasvir edilen toplu dans figürleri Azerbaycan Türklerinin geleneksel oyunu olan "Yallı oyunlarını" anımsatır. Ortaklaşa yapılan ava çıkma alışkanlıklarının olduğu ve hedefi tek seferde vurma becerilerinin gelişmişlik düzeyi, aynı zamanda Kobustanda yaşayan kadim halkın estetik zevklerinin de bir örneği olduğunu söylemek mümündür (Müseyibli, 2015).

11. yüzyıl Azerbaycan şairi Hakani Şirvani'nin eserlerinde çovgan, binicilik, satranç, kılınç dövüşleri ve başka oyunlardan bahsetmiştir. 12. yüzyılda yaşamış büyük Azerbaycan şairi Nizami Gencevi, 800 yıl önce yazdığı ünlü şiirlerinde Azerbaycan halkının kahraman oğullarının kahramanlıklarını, özellikle de pehlivanların hünerlerini anlatmıştır (Talıbova, 2013).

Orta Çağ'da satranç, Azerbaycan şahlarının saraylarında favori bir eğlence haline gelmiştir. 12. yüzyılda yaşamış ünlü bir şair Mahsati Gencevi de iyi satranç oynamış ve onun satranç oyunlarının yazıları günümüze kadar gelmiştir. Kadın satrancı Azerbaycan'da bir gelenek olarak devam etmiştir. 19. yüzyılda Fransız yazar Alexandre Dumas, Karabağ hanının kızı ünlü Azerbaycan şairi Hurşidbanu Natavan ile satranç oynamış ve Natava'nın güzel oyununa hayran kalmıştır (Aslanlı, 2018).

Bir takım oyunu olan "Çevgan" yarışmaları, MS 1. binyılın ortalarında kurulmuş ve yüzyıllar boyunca Azerbaycan, Türkiye, İran, Orta Asya, Irak ve komşu ülkelerde popüler olmuştur. Beylegan'ın eski yerleşim yeri olan Örenkala'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunan sırlı bir çanak çömlek üzerinde çevgan oyununun tasvir edildiği bir tablo, bu oyunun 9. yüzyılda Beylagan şehrinde yaygın olduğunu kanıtlamıştır. Azerbaycan'da çevgan tarihinin VI-VII yüzyıllara kadar uzandığı, büyük Nizaminin "Hosrov ve Şirin" ve Oğuz Türklerinin bilinen en eski dastanı olan "Dede Korkut" destanındaki hikayelerden de bilinmektedir (Talıbova, 2013).

18. yüzyılda Azerbaycan'ın bütün bölgelerinde Karabağ'da, Şuşa'da, Kazak'da, Tovuz'da ve diğer bölgelerde pehlivanlık okulları vardı. 18. yüzyılın sonlarında, Çin, Hindistan, İran ve Mısır'da şöhret bulan Bakü'den Maştağalı güreşçi Hüseyngulu Hacı

Mürseloğlu, onun öğrencisi zamanında “altı aylık pehlivan” lakabıyla ün kazanan Abdulali Ahundov, yenilmez meydan pehlivanı Abşeronlu Hüseyngulu Mirza Haşım oğlu, Balahanılı Sap Penci, Bakülü Şobı Oğlu Abdulla, Ahmadli Mammad, Atababa, Rustam Zal, Mehdi Bayramoğlu bu dönemde özel saygı duyulan pehlivanlar olmuşlar (Aliyev & Quliyev, 2005). 20. yüzyılın başlarında Azerbaycanlı güreşçiler Sali Süleyman ve Raşid Yusifov’un isimleri tüm dünyada ünlendi. Washington, Paris, Chicago, Londra ve Roma’da düzenlenen güreş müsabakalarında büyük hünerlerini ve yeteneklerini sergilediler. Demir zincirleri kolayca kırabilen ve demir çubuklardan düğüm atabilen bu güreşçi dünya güreşçilerinin en tehlikeli rakibi olarak görülüyordu. Bu yüzden Sali Süleyman'ı "Doğu'nun gözdesi" ve "şampiyonların korkunç rüyası" olarak isimlendirmişlerdi. Dünyaca ünlü olan Raşid Yusifov, yenilmez güreşçiler Eldar Göyçaylı, Memmed Hüseynov, Eşref Sultanov, Sabir Memmedov, İsgandar Hacıyev, Giyas Nuriyev, Mammad Abdullayev’in ustası olmuştur (Talıbova, 2013).

Bakü, yirminci yüzyılın başlarında bir petrol şehri olarak hızla gelişti ve dünyadaki en büyük sanayi merkezlerinden biri haline dönüştü. Bu süreçte çeşitli ülkelerden petrol uzmanları ve çalışanlar Bakü'ye akın etmişler. Boş zamanlarını verimli kullanmak isteyen işçiler kendi ülkelerinde gelişmiş ve tanınan sporları Azerbaycan'da yaygınlaştırmaya çalıştılar ve bunun sonucunda o yıllarda Bakü'de yüzme, atletizm, halter, jimnastik, futbol ve daha birçok spor yaygınlaşmaya başladı (Aslanlı, 2018).

Bu dönemin başlarında futbol Bakü’de daha fazla popülerlik kazanmaya başladı ve kısa sürede şehirde birçok futbol takımı kuruldu. “Balahanı futbolcular derneği”, “Stela”, “İdmanın dostları”, “İdmançı”, “Konqres”, “Unitas”, “Belaya”, “Senturion”, “Tarakki” ve başkaları ilk kurulan takımlardandı . İlk yıllarda, şehir şampiyonasını, kupa müsabakalarını ve resmi maçları organize edecek bir birlik yada kurum olmadığı için yarışmalar kaptanlar arasında anlaşmaya dayalı belirli kurallar olmadan, kendiliğinden yapılıyordu. 1912-1913 yıllarında önce Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te, ardından Bakü'de Gürcistan ile Azerbaycan futbol takımları arasında maçlar düzenlendi. 1914 yılında Azerbaycan'da Futbol birliği kuruldu. Birlik, resmi şehir şampiyonlukları ve diğer yarışmaların organize edilmesini üstlendi ve o zamandan beri ülkede çeşitli spor dallarında organizasyon ve toplulukların kurulması bir gelenek haline geldi (Aliyev & Quliyev, 2005).

1920 yılında Cumhuriyetin genel askeri eğitim kurumları bünyesinde Beden Eğitimi Şurası kurulmuş ve bu kurul ülkede sporun gelişmesine ve yaygınlaşmasına öncülük etmeye başlamıştır. Ardından 1921'den başlayarak, çeşitli spor dallarında şehirlerarası yarışmalar düzenlemiştir (Aliyev & Quliyev, 2005).

1922 yılının sonlarına doğru Azerbaycan Sendikaları da beden eğitimi ve spor alanında görülen işlere katıldı. Bu organizasyon kendine özel spor toplulukları oluşturmuş ve ülkedeki sporun maddi ve teknik temelinin oluşturulmasında özel katkı sağlamıştır. 1923'te Azerbaycan'da ilk spor gazetesi - "Kırmızı idmancı" yayınlanmaya başladı. Aynı yıl Bakü'de beden eğitimi öğretmenleri yetiştirmek üzere bir okul açıldı. Okul, çeşitli spor türlerini öğretmek için öğretmenler ve uzmanlar yetiştirdi. Bu, Azerbaycan Cumhuriyeti için geleneksel sporların yanı sıra diğer sporların gelişimine ivme kazandırdı. Azerbaycan Petrokimya Enstitüsü ve Beden Eğitimi Merkezi'nde de boks kulüpleri kuruldu. Ülke genellikle yüzme, su topu ve suya dalış spor türleri yarışmalarına ve geleneksel bayramlara ev sahipliği yapardı. Aynı zamanda birçok spor tutkunu güreş ve halter kulüplerinde antrenman yaparlardı (Aliyev A. A., 2006).

Çeşitli spor dallarındaki yarışmalara ek olarak, ülkede toplu spor turnuvaları da düzenlendi. 1925'te Bakü'de "Olimpiyat Oyunları" adı altında yarışmalar düzenlendi ve bu Olimpiyatların programında özellikle atletizm spor dallarındaki çeşitli spor yarışları yer almaktaydı (Yurov, 2018).

Ritmik cimnastik ülkemizde 2003 yılından itibaren hızla gelişmiştir. Azerbaycan'da ritmik cimnastiğin kuruluş ve gelişme tarihi geçen yüzyılın 40'lı yıllarına dayanmaktadır. Kızlardan oluşan bir takım kuran Nadejda Merkulova, Azerbaycan'da bu spor dalının oluşumunda ve gelişmesi yönünde uzun süre çalışmıştır. Azerbaycan'da tenis, eskrim ve su sporları da popüler hale gelmiştir. Sporcularımız eski Sovyetler Birliği genelinde düzenlenen müsabakalarda ülkemizi temsil etmiş, birliğin milli takımının bir parçası olarak dünya ve Avrupa şampiyonalarına, çeşitli Olimpiyat oyunlarına katılmış ve şampiyonluk kazanarak ülkemizi tanıtmışlar (Aslanlı, 2018).

2.7. Azerbaycan Cumhuriyet'inde Yaygın olan Spor Dalları

Doğu ülkeleri kültürlerine göre daha zengin ve daha eski tarihe sahiptir. Binlerce yıldır oluşan bu kültür sistemi elbette evrimleşme ve gelişme yolunda çok yol kat etmiştir. Hayatın süzgecinden geçen bu kültür, muhteşem bir temel sistemdir. Doğuda güreş, atıcılık, okçuluk, binicilik, çim hokeyi, eskrim, halter ve diğer sporlar gelişirken, Batıda jimnastik, atletizm, tenis, spor oyunları , yüzme ve diğerleri yaygınlaşmıştır (Aliyev A.A., 2006).

Azerbaycan'da 64 spor branşının yapılması için gerekli koşullar bulunmaktadır. Ülkede 53 spor federasyonu, 66 spor organizasyonu, 60 spor kulübü ve 170 spor okulu bulunmaktadır. Federasyonların 23'ü Olimpik sporlar geliştiriyor ve 36'sı ise Olimpik olmayan sporları geliştirmektedir. Şu anda Azerbaycan'da 365.489'dan fazla kişi spor ve beden eğitimi ile uğraşmaktadır. Son 15 yılda Azerbaycanlı sporcular resmi uluslararası yarışmalarda 945 madalya kazandılar (wikipedia.org, 2021).

Son dönemlerde, Azerbaycan Cumhuriyeti her yıl 62 spor dalında çok sayıda yarışmaya ev sahipliği yapmaktadır. 2015'te ilk Avrupa Oyunları, 2017'de İslami Dayanışma Oyunları, uluslararası jimnastik müsabakaları, Formula 1 Azerbaycan Grand Prix'si ve en son Avrupa Ligi'nin final maçı Azerbaycan'da yapılmış spor yarışmalarıdır. Dünyanın en prestijli futbol turnuvalarından biri olan UEFA Avrupa Ligi'nin 29 Mayıs 2019'da Bakü'de oynanan final maçı sonucunda dünya basınında Azerbaycan büyük ilgi görmüştür (Süleymanov, 2016).

2.7.1. Güreş

Azerbaycanda yaygın olan grekoromen güreşi ve serbest güreş, zengin bir tarihe ve kendine has geleneklere sahiptir. Milli güreşimizin birçok unsurunu, hilelerini ve mücadele yöntemlerini yansıtan serbest güreş, büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak halkımızın hafızasında yer alan "milli güreş" tarihi olarak daha eskidir. Bu milli güreşin unsurları Kobustan kayalıklarında, sözlü halk edebiyatında, klasik edebiyatta, destanlarda bulunabilir. Güreşin kadimliğini kanıtlayan gerçeklerden biri de Azerbaycan'da düğünlerde ve bayramlarda insanların bu spor dalında kendilerini denemeleri ve bu tip

gösterilerin çokluğudur. Azerbaycan'da güreş müsabakaları özel yerlerde yapılıyordu, buna “Zorhana” meydanları örnek gösterilebilir (Hüseynov, 2002).

Nizami, Hakanî, Tusi, Ahvadi, M. Nahçıvani gibi ortaçağ düşünürlerinin eserlerinde de halk oyunları ile ilgili bölümlerin izah ve tahlillerine rastlamaktayız. Büyük Nizami'nin "İskendername" şiirinde şairden esinlenen pehlivan tasvirleri, şüphesiz halk arasında yaşamış halk kahramanlarının genelleştirilmiş tasvirleridir (Hüseynov, 2002).

Cengiz Han, Şah İsmail Hatayi, Şah Abbas döneminde, ülkenin beden eğitimi önemli ölçüde gelişmişti. Ayrıca Azerbaycan'a şan getiren geleneksel bir güreş türü olan "Zorhanalar" da yaygınlaşmıştır. Özellikle Bakü, Şamahı, Şeki, Karabağ, Nahçıvan'da "Zorhana" organizasyonu yüzlerce gencin fiziksel hazırlıklarını ve fiziksel güçlerini artırmalarına yol açmıştır (Hüseynov, 2002).

Tören folklorunun ayrılmaz bir parçası olan “Zorhane” oyunları da eski Türk geleneklerini içeren spor oyunlarıdır. Zorhane, daha büyük yerleşim yerlerinde bu oyunlara yönelik alanlara ve evlere verilen isimdir. Zorhane, Farsça kökenli iki kelimeden alınmıştır - "zor" güç anlamına gelir ve "hane" ise ev anlamına gelmektedir (Hasanov, 2018).

Göçebe ve yarı göçebe bir yaşam sürdüren eski Türklerde bu tür evlerin yerini daha çok tören alanları ve çayırlar almıştır. Zorhane oyunları her zaman tarafsız bir hakem tarafından denetlenirdi ve her zaman geleneksel "ceng" havaları çalınarak oynanırdı. Meydanda güreşçiler güçlerini deniyor, taş oynatmak, kütük kırmak, boğanın boynunu bükmek, güreşmek, ağırlık kaldırmak, ağırlık çekmek vb. gibi oyunlar yapar ve seyirciler büyük bir sempati ve coşkuyla bunları izlerdi (Hüseynov, 2002).

Güreş, Zorhanelerde veya kendisine ayrılmış özel yerlerde güç gösterisi gerektiren oyunların başında gelmektedir. Kemer güreşi olarak da adlandırılan bu güreşler binlerce yıldır benimsenmiş yöntem ve kurallara uygun olarak yapılmaktadır. Bu performanslar sırasında güreşçiler özel aletler kullanır: direkler, toplar, kalkanlar, spor taşları ve çekiçler gbi. "Ceng" adlanan halk müziği havaları eşliğinde pehlivanlar, önce selamlaşır, selamlaştıktan sonra sahanın etrafını dolaşarak aletler yardımıyla antreman yaparlardı. Sonunda, hakemin işaretiyle, güreşçiler birbirlerinin elini sıkar, davul, zurna sesi eşliğinde omuzlarına üç kez tokalaştırırlardı. Eski zamanlarda bazı güreşçiler, güçlerine ve oyun tekniklerine güvenerek dizlerinin yere düşmesini önlemek için

dizlerine küçük aynalar takarlardı. Güreşçinin dizi yere değerse veya yere düşerse ve bu zaman aynalar kırılırsa bu yenilgi sayılırdı (Hüseynov, 2002).

Güreşçinin bu gösterilerdeki görünümünden bahseden folklor bilgini Mürsel Hekimov, şu tanıtımda bulunur: Şarkı biter bitmez kara zurna eşliğinde "Cengi" havası yükselir. Müziğinin sesinin altında bir güreşçi belirir. Güreşçi göstereceği numaralara göre gücünü ortaya koyar. Güreşçiler tarafından gösterilecek numaralar şunları içerir: 10 ve daha fazla iki kiloluk taşı her elinde kaldırıyor, 2 kilo taş atıyor ve göğsüne vuruyor, dişlerine 18-20 kilo taş kaldırır, dişlerile lastik çeker, boynundaki bir kütük kırar, karnında büyük bir taş yığını kaldırır, karnının üzerinde bir kamyon taşır, boynuna bir boğa kaldırır, piyano ile beraber göğsünde 10 kişi tutar, boğanın boynunu büker, dişleriyle Volga arabasını çeker ve başka şeyler yaparlardı (Hüseynov, 2002).

At üstünde Zorhane de çok eski bir tarihe sahiptir, büyük beceri gerektiren bir meydan törenleridir. Bunlardan biri olan at üstünde güreş, en eski meydan törenlerinden biridir. At üstünde güreş, yüksek düzeyde fiziksel eğitim ve dayanıklılık gerektirir. Bu oyuncular hem yetenekli at binicileri, hem de aynı zamanda usta güreşçiler olmalıdır. Kendine has hileleri ve oyun kuralları olan bu oyunda, atın sırtından düşen bir oyuncu 3 dakika içinde ayağa kalkabilirse kaybeden sayılmaz. Bu süre zarfında tekrar atın sırtına binmek hızlı ve çevik olmayı gerektirir. At üstü güreş, binicilik oyunlarının en zoru olarak kabul edilir. Binicilik güreşçileri aynı ağırlıkta olmalı ve hem güreş hem de binicilik kural ve püf noktalarını bilmelidir. Oyuncular sahada karşı karşıya gelir ve oyuna başlarlar. Oyunun asıl amacı rakibi attan yere devirrmek ve 5 dakika boyunca ata binmesini engellemektir (Hasanov, 2018).

"Milli güreşin" gelişmesi ve gençlerin gözde bir eğlencesi haline dönüşmesi, bir yandan milli miras ve geleneklerimize bağlıdırsa, diğer yandan daha sonra ortaya çıkan profesyonel güreş okulları ile bağlıdır. Daha 1789-1871 yıllarında yaşayan Hüseynkulu Mürselkulu oğlu ve onun öğrencisi Meşedi Abdul Ali oğlu Ahundov, Şomu Abdulla, Mirza Haşim oğlu Mahammadhüseyn, Sar Panci ve diğerleri milli güreş ustaları olarak ünlendiler (Togan, 2007).

Azerbaycan'da güreş bir spor dalı olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişime başladı. "Kusturud" spor kulübünün kurucularından ve buradaki eğitimlere katılanlardan biri olan onurlu spor ustası Rza İbrahim oğlu Bahşaliyev, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde güreşin kurucularından biri olarak kabul edilir. Rza Bahşaliyev, SSCB'nin onurlu bir spor

ustası, Azerbaycan'ın onurlu fiziksel kültür ve spor figürü, onurlu antrenör, Azerbaycan Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi ve Beden Eğitimi Enstitüsü mezunu, güreşte 20 kez Azerbaycan şampiyonu olmuştur (wikipedia.org, 2021).

Rza Bahşaliyev okulunun öğrencileri arasında defalarca SSCB şampiyonu olan Musa Babayev ve birden çok SSCB Şampiyonası kazanan aynı zamanda Dünya Üniversitelerarası Spor Oyunları şampiyonu adını alan Muhtar Dadaşov ve 1952-de yapılan Helsinki Olimpiyat Oyunlarında ilk kez gümüş madalya kazanan Rashid Mammadbayov yer alıyor (Hüseynov, 2002).

Yunanistan, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Fransız güreşi olarak bilinen Greko-Romen güreşinin ortaya çıktığı yeridir. Grekoromen güreşin temelini oluşturan kurallardan biri bu müsabakalarda güreşçiler birbirlerinin belinden tutarak mukavemet gösterirler. Ülkemizde eski adıyla klasik güreş olarak bilinen grekoromen güreş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşmuştur. Bu alanda Arif Niftullayev, Meksika'daki 1978 Dünya Şampiyonasında ilk dünya şampiyonu unvanını kazanmıştır (wikipedia.org, 2021).

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dünyada egemen bir ülke olarak tanınmasının ardından 1993 yılında Azerbaycan Güreş Federasyonu kurulmuş ve aynı yıl İsviçre'nin Lozan kentindeki FILA merkezinde Uluslararası Güreş Federasyonu'na resmen kabul edilmiştir. 1993-1997 yıllarında Azerbaycan Güreş Federasyonu Başkanı Etibar Sardar oğlu Memmedov, Başkan Yardımcısı Abbas Aydın oğlu Abbasov, Genel Sekreter Hanmirze Hanbala oğlu Malikaliyev olmuştur (Yüksel, 2009).

Dünyanın en prestijli spor müsabakası olan Olimpiyat Oyunlarında en çok madalyayı Azerbaycanlı güreşçiler kazandı. 1996 Atlanta Yaz Olimpiyatları'ndan bu yana olimpiyatlara bağımsız bir devlet olarak katılan Azerbaycan, güreşçilerimizin madalyalarıyla her zaman mutlu olmuştur. Atlanta'da gümüş madalya kazanan güreşçimiz Namik Abdullayev, 2000 yılında Sydney'de altın madalya kazandı (Kuluzade, 2016).

Dört yıl sonra, Atina'da Farid Mansurov tarafından bir altın madalya daha kazanıldı. 2008 yılında Azerbaycanlı güreşçiler Pekin'de iki gümüş (Revşan Bayramov ve Vitaly Rahimov) ve iki bronz (Hetak Gazyumov ve Maria Stadnik) olmak üzere dört madalya kazandı. 2012 yılında Londra'da Tuğrul Askerov ve Şarif Şarifov'un altınları, Maria Stadnik ve Revşan Bayramov'un gümüşleri, Yulia Ratkevich, Emin Ahmetov ve

Hetak Gazyumov'un bronzları Azerbaycan güreş tarihine altın harflerle yazılmıştır (Kuluzade, 2016).

Bu noktada ülkemizde son yıllarda popülerlik kazanan kadın güreşlerinden kısaca bahsetmek gerekir. Böylece 2007 yılında Azerbaycan Güreş Federasyonu'nun liderliğinin değişmesinden sonra ülkede kadın güreşlerine gösterilen ilgi nedeniyle bu spora ilgi de artmıştır. İlgiyi artıran en önemli faktör ise elbette elde edilen başarılar oldu. Avrupa Bayanlar Güreş Şampiyonasında ilk altın madalya Finlandiya'da düzenlenen 2008 Avrupa Şampiyonasında Maria Stadnik'ten geldi. Maria Stadnik daha sonra 2009, 2011, 2014 ve 2016 Avrupa Şampiyonasında altın madalya kazandı. Sona Ahmetli, 2010 yılında , 2010, 2011 Nadya Sementsova, 2011 yılında Yulia Ratkevich ve 2016 yılında Natalia Sinişin Avrupa Şampiyonu ünvanını alan kadın güreşçilerimizden olmuşlar (Kurbanov, 2011).

Maria Stadnik ve Yulia Ratkevich de Danimarka'da düzenlenen 2009 Dünya Şampiyonasında altın madalya kazandı. Güreşçilerimiz ayrıca dünya ve Avrupa şampiyonalarında gümüş ve bronz madalyaların yanı sıra çeşitli uluslararası turnuvalarda büyük ödüller kazandı (Kurbanov, 2011).

Azerbaycan topraklarının Ermeni işgalinden temizlenmesi, gençlerin askeri beden eğitimine büyük oranda bağlıdır. Bu nedenle, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri'ndeki gençlerin beden eğitimine özel önem verilmektedir. Bu gençlerin beden eğitimine ve onlarca askeri-fiziksel eğitim faaliyetinin yanı sıra askeri uygulamalı sporlara güreş, atletizm, savunma sporları, jimnastik, judo sambo, yüzme ve başkalarına özel önem verilmektedir. Bu maksatlı tedbirler düzenli olarak gerçekleştirilir (Kurbanov, 2011).

2.7.2. Futbol

Azerbaycan futbolunun tarihi 1911 yılına kadar uzansa da aslında daha eski bir dönemi kapsamaktadır. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Çarlık Rusyası'nın bir eyaleti olan Azerbaycan'da sanayi gelişmeye başladı. O zamanlar dünya petrolünün yarısından fazlası Bakü'de üretiliyordu. Bakü petrolünde Rus ve İngiliz çıkarlarının çakışması nedeniyle, başta bu iki ülkeden ve diğer komşu ülkelerden olmak üzere çok sayıda işçi Azerbaycan'a aktı ve onlar kendi yaşam tarzlarını da beraberinde getirdiler. Futbol bu listenin sonunda değildi. Zaten 1907' de Stella, Kongre, Unitas

birinci erkek lisesi, Adamovçular Ticaret Okulu, Progress ve diğer ekipler kuruldu. Böyle bir takım, 1911'de Balahanılı petrol sahası çalışanları arasında kurulan Balahanı Futbolcular Kulübü'ydü. Daha sonra bu ekip Neftçi futbol takımının kurulmasında önemli rol oynadı (Bağırov, 2012).

Azerbaycan futbolu 4 ana aşamaya ayrılabilir. Öncelikle ilk aşama 1911-1949 yıllarını kapsar. Bu aşama "Başlangıç" olarak adlandırılabilir. O yılların ana olaylarından biri, 1928'de Moskova'da SSCB halklarının ilk Spartakiad'ının düzenlenmesiydi. Bakü futbolcuları Nexezin, Korotkov, Gnezdov, Sorokin ve Turkiya oyunlara katılarak tecrübe kazandılar. 1931'de Sovyetler Birliği'nde ilk SSCB Futbol Kupası düzenlendi. Bu kupada 3 Kafkas cumhuriyetinin milli takımları yer aldı. Takımda aktif olarak yer alan Azerbaycanın Bakü ekibi iyi bir oyun sergiledi. Bu yıllarda futbol hızla gelişmeye başlamış ve seyirciler tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır (Bağırov, 2012).

1936'da Halk Komiserleri Konseyi, SSCB'de sporun gelişimi hakkında bir yasa kabul etti. Bu kanunun uygulanması kapsamında 1937 yılında Bakü'de Neftyanik spor derneği kurulmuştur. 1938'deki en önemli futbol başarılarımızdan biri, Temp ekibimizin SSCB Kupası'nda 1/8 finale çıkması ve ilk 16'ya girmesiydi (Bağırov, 2012).

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 1941-1945 yıllarında Azerbaycan futbolunda bir kırılma yaşandı. Uzun bir aradan sonra ilk şampiyonluk 1946 yılında yapıldı. Bu şampiyonanın B Grubu'nda Dinamo ve Neftyanik takımlarımız mücadele etti. Şampiyona Azerbaycan'a Vladimir Karmayev, Naum Naumtsev, Vladimir Ustinov, Valentin Khlistov, Tofig Bahramov, Tofig Rasulov, Viktor Shevchenko, Alakbar Mammadov gibi yeni isimler verdi. 1949'da Premier Lig şampiyonası geniş çapta yapıldı. Sovyet cumhuriyetlerinin beş milli takımı bu şampiyonaya katılma hakkını kazandı. Neftyanik bu takımlar arasında Azerbaycan'ı temsil etti. Şampiyonada forma giyen en genç futbolcu, Neftyanik takımının 19 yaşındaki üyesi hemşehrimiz Alekber Mammedov olmuştur (Bağırov, 2012).

Azerbaycan'da futbolun gelişimi çok hızlı gidiyordu. Artık 16 Eylül 1951'de Bakü'deki Cumhuriyet Stadyumu açıldı. Aynı gün, Vilnius'un Spartak'ı ile Bakü'nün Neftyanik'i arasında SSCB şampiyonasının bir maçı yapıldı. Bu tarihi maçta ilk golü Alekber Mammedov kaydetti (https://www.azerbaycanegitim.com, 2021).

Bir sonraki dönemde 1971 yıllarında birçok Azerbaycan futbolcusu Olimpiyat ve SSCB milli takımlarında ustaca oynadı. Vitaly Şevchenko, Nikolai Smolnikov, Sergey

Kramarenko, Valeri Hacıyev, Yuri Romensky, İskender Cavadov, Maşallah Ahmedov, Yunus Huseynov ve daha birçok yetenekli futbolcu Azerbaycan'ın futbol tarihine bir kez daha emsalsiz katkılarda bulundu. Bu etabın en büyük başarılarından biri Seul'deki 1988 Olimpiyat Oyunlarıydı. Bakü'nün futbolcusu "Neftçi" futbol kulübünde oynayan İgor Ponomaryov, SSCB Olimpiyat takımının Olimpiyat Şampiyonu oldu (Bağırov, 2012).

Azerbaycan futbolu da çok iyi bir hakem nesliyle övünebilir. Ülkemizi sadece SSCB'de değil, uluslararası alanda da layıkıyla temsil eden güzel bir hakemler nesli oluşturulmuş ve Azerbaycan hakemler okulu büyük bir itibar kazanmıştır. 1980 yılında XXII Moskova Olimpiyatları'nda final maçını E. Azimzade, Moskova'daki Union turnuvasının final maçını ise ünlü hakemimiz Rüstem Rahimov yönetmiştir (https://www.azerbaycanegitim.com, 2021).

1966 Dünya Kupası'nın son maçında Üst düzey hakemlik yaptığı için Tofik Behramov'a Büyük Britanya Kraliçesi "Altın Düdük" ödülü'nü törende bizzat kendisi teşekkür ederek vermiştir. Ayrıca Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher, Bakü ziyareti sırasında büyük Azerbaycanlı Tofik Behramov ile bir hükümet toplantısında görüşmek ve bizzat tanışmak istediğini dile getirmiştir (Aliyev A. A., 2006).

Dönemin FIFA Başkanı Bay Joao Avelanj, bir röportajda şunları söyledi: "Bu adam, tüm dünya topluluğunun gözü önünde futbolun onurunu ve haysiyetini savundu!" Bugün İngiltere'de genç futbolcular arasında Tofik Behramov adına Kupa ve futbol turnuvasının düzenlenmesi artık bir gelenek haline geldi (Aliyev A.A., 2006).

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra cumhuriyetimizde köklü değişiklikler başlamıştır. Bu değişiklikler futbolu da etkiledi. Mart 1992'de AFFA - Azerbaycan Futbol Federasyonları Birliği kuruldu ve ilk başkanı Fuad Musayev oldu. 29 Aralık 2003 tarihinde Ramiz Mirzayev AFFA Başkanlığına, 14 Mart 2008 tarihinde ise Rovnag Abdullayev AFFA Başkanlığına seçilmiştir (Bağırov, 2012).

Futbol organizasyonu, UEFA'nın Mayıs 1994'te Viyana'da yapılan 22. Kongresi'nde, Haziran 1994'te Chicago'da yapılan 49. FIFA Kongresi'nde UEFA'ya üye olmuştur. Milli takımlarımız Dünya ve Avrupa Şampiyonalarında eleme turlarına katılmıştır (https://www.azerbaycanegitim.com, 2021).

Milli takımımız ilk oyununu Gürcistan milli takımına karşı deplasmanda 1992 yılında Gürcistan'ın Gurjaani şehrinde baş antrenör Ahmad Alasgarov yönetimi altında,

1993 yılında ise evinde yine baş antrenör Alakbar Mammadov ile Gence'de oynanmıştı (Yüksel, 2009).

Milli takımımız ilk galibiyetini evinde resmi maçlarında İsviçre'ye (teknik direktör Kazbek Tuayev) (1:0), deplasmanda Liechtenstein'a (teknik direktör Berti Vogts) (2:0) karşı kazandı. Ayrıca Azerbaycan milli takımı Sırbistan, Slovakya, Finlandiya ve Türkiye milli takımlarını da mağlup etmiştir (Aslanlı, 2018).

2008 yılından bu yana ülkemizde futbola benzer bir oyun olan Bakü Uluslararası Futsal Turnuvası düzenli olarak düzenlenmektedir. A Milli futsal takımımız 2010 yılında Macaristan'da düzenlenen Avrupa Şampiyonası'nda 4. olmuştur. Birden fazla ulusal şampiyon olan "Araz", Portekiz'deki 2010 UEFA Kupası'nda üçüncü oldu (wikipedia.org, 2021).

FIFA İcra Komitesi'nin 19 Mart 2010 tarihli kararıyla, 2012 yılında Dünya Kupası'nın 17 yaş altı kızlar arasında Azerbaycan'da düzenlenmesine karar verildi. AFFA, U-16 UNICEF Kız Ligi'ne ev sahipliği yapıyor. Aralık 1994'te Azerbaycan futbolu tarihinde ilk kez üç hakemimiz - Tahir Süleymanov, Asım Hudiyev ve Hakani Mammedov - FIFA dereceli hakem unvanını aldılar (Altun, 2015).

Azerbaycan bağımsızlığını ilan eder etmez, futbol yetkililerinin yaptığı ilk iş, ilk Ulusal Şampiyonluğu yapmak oldu. AFFA'nın düzenlediği ilk Azerbaycan şampiyonasında iki yarı grup halinde 26 takım mücadele etti. Neftçi futbol takımı Azerbaycan'ın ilk şampiyonu oldu. Bağımsızlık dönemi, Azerbaycan futboluna Avrupa Kupalarına katılma fırsatı da verdi. Kulüplerimiz ilk çıkışlarını 1994 yılında kıtasal yarışmalarda yaptı. "Turan", UEFA Kupası'nda Azerbaycan'ı temsil etti. İlk puanımızı ise "Neftçi" kazandı (Altun, 2015).

1992-2011'de, çok yönlü faaliyetlerin beklentilerini tanımlayan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin futbol federasyonunun oluşum ve gelişme dönemi başladı. AFFA, başta futbol olmak üzere Azerbaycan sporlarının gelişmesi için Devlet Programının rehberliğinde bu yönde çalışmalara başlamıştır (Aliyev & Quliyev, 2005).

Uluslararası futbol kuruluşlarının maddi desteğiyle ülkemizde inşa edilen "Şafa" Stadyumu'nun resmi açılışı 13 Ekim 2004, AFFA idari binası 17 Ekim 2007 ve Futbol Akademisi'nin resmi açılışı 23 Şubat 2009'da gerçekleşti. AFFA bugüne kadar Bakü'nün Mardakan kasabasında 5.000 taraftar tutumu olan, Bayıl kasabasında 3.000 taraftar

tutumlu ve “8. Kilometre” kasabasında 11.000 taraftar tutumlu olmak üzere 3 stadyum inşa etmiştir. Ayrıca AFFA, ülkenin farklı bölgelerinde 100'e yakın suni halı sahalar inşa etti. UEFA ve AFFA tarafından yaptırılan "Futbol Akademisi"nin açılış töreni 23 Şubat 2009 tarihinde yapıldı (Kengerli, 2021).

"Futbol Akademisi" en modern olanaklara sahiptir. 27 kişilik bir takım burada aynı anda rahatca yerleşebilir. Akademide 12 yatak odası, modern teknik donanıma sahip konferans salonu, hızlı internet erişimli bilgisayar odası, doktor odası, masaj odası, fitness salonu, yüzme havuzu ve sauna bulunmaktadır (https://www.azerbaycanegitim.com, 2021).

Ülkemizde son dönemde futbolun yaygınlaştırması için birçok proje hayata geçirilmiştir. Bu adımların amacı sadece üst düzey futbolcular yetiştirmek değil, aynı zamanda genç neslin bu spora olan ilgisini artırmak, onları sağlıklı bir yaşam tarzına yönlendirmek ve zararlı alışkanlıklardan kurtulmalarını sağlamaktır. Bu doğrultuda yapılan en önemli çalışmalardan biri de suni çim saha yapımıdır. AFFA, Bakü'de ve ülkenin çeşitli bölgelerinde suni çim sahalar inşa etmiş ve bunları çocuklara, yetişkinlere ve gençlere ücretsiz olarak sağlamıştır. Bu da çocukların sokaklarda ve mahallelerde futbol oynamaları için rahat bir ortam oluşturuyor (Aliyev A. A., 2006).

Çeşitli alanların yanı sıra okullarda suni çim sahalar inşa edilmiş olup, bu okullarda okuyan öğrenciler bu sahaları kullanma imkânı bulmaktadır. "2005-2015 yılları için Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Futbolun Geliştirilmesi Devlet Programı"na uygun olarak, AFFA ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında mevcut işbirliği anlaşması kapsamında "Okullarda futbol dersleri" projesinin uygulanması başlatılmıştır (Bağırov, 2012).

2.7.3. Satranç

İnsan yaratıcılığının bir ürünü olan satranç oyunu, çok eski çağlardan beri varlığını sürdürmektedir. Satranç oyunu sadece bir oyun olarak değil, aynı zamanda insan kültürünün bir parçası olarak da çok değerlidir (Rüstemov, 2002).

Doğu'nun kadim kültürü, insanlığa kelimenin tam anlamıyla çok sayıda paha biçilmez armağan bahşetmiştir. Bu hediyelerden biri de milyonların en sevdiği oyun olan satrançtır. En eskilerden biri olan bu akıllı oyun, iki rakibin bir "akıl yarışı" olarak dünya halklarının hayatına sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Derin ve analitik düşünme yeteneğini

geliştiren, güçlü bir iradeyi besleyen "zihin jimnastiği" birçok kişinin ilgisini çekmiş ve onun bilge sırlarını anlamaya çalışmıştır (Rüstemov, 2002).

Satrancın kökeni hakkında çeşitli teoriler vardır. Sanskritçe kaynaklara atıfta bulunan bir dizi araştırmacı, oyunun MS 6. yüzyılın ikinci yarısında Hindistan'da ortaya çıktığını öne sürse de, tarihi daha eskidir. Satrancın kökeni hakkında birçok ilginç efsaneler vardır (Kengerli, 2021).

Satranç tarihçileri, satranç tarihini incelerken, tüm başarıların İran ve Batı Avrupa halklarına atfederek, Transkafkasya halklarındaki satranç tarihini ihmal edip, görmezden gelmişler. Ancak Kafkasya'da satranç çok eski ve kadim bir tarihe sahiptir. Kaynaklara göre, satranç oyunu Azerbaycan'da artık 6. yüzyılda bilinen bir oyundu (Aliyev & Quliyev, 2005).

13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın başında yaşamış olan büyük Azerbaycan şairi Yaşar Tebrizi'nin "Rahmet ve Müşteri" şiirinin genel içeriğinden, satranç oyununun İslamiyetden önce Azerbaycan'da çok iyi bilindiği anlaşılmaktadır. Satrancın 6. yüzyılda Azerbaycan'da bilindiğini öne süren ikinci kaynak, 6. yüzyılda Pehlevi'de yazılmış eski bir İran satranç hikayesidir. Satranç oyununun 6. yüzyılda Sasani İran'ında bilindiği bu hikayeden anlaşılmaktadır. Azerbaycan ise o dönemde Sasani vilayetlerinde kültürel ve ekonomik olarak en gelişmiş ülkelerden biriydi. Öte yandan İran'da diğer birçok halk gibi Sasani kültürünün oluşmasında ve gelişmesinde Azerbaycan kültürünün önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Azerbaycan satrancının tarihi hakkında değerli bilgiler, büyük Azerbaycan şairleri Nizami Gencevi, Nesimi, Fuzuli, Hakani, Mehseti Gencevi'nin eserlerinde bulunabilir (Aslanlı, 2018).

19. yüzyılda Azerbaycan'da hızla gelişmeye başlayan satranç, önce Tebriz, Gence, Erdebil, Nahçıvan ve Şamahı şehirlerine yayılmıştır. O günlerde Batı'da krallar ve feodal beyler bu bilgelik oyununu oynarken, Doğu'da ise büyük halk kitleleri oynardı. O dönemin en güçlü satranç oyuncularından biri Celaleddin Nahçıvani idi. Zamanın usta satranç oyuncularından biri de 14. yüzyılda yaşamış Hace Ali Tebrizi'dir. Satrançta o kadar tanınırdı ki, Timur imparatorluğunun ilk satranç oyuncusu seçildi. O zamanlar Batı Avrupa'da satranç oyuncuları tahtada iki ya da üç kişiyle "yüz yüze" oynarken, Hace Ali Tebrizi dört kişiyle "uzaktan" oynardı. O, Doğu'da satrancın gelişmesinde büyük rol oynamıştır (Müseyibov, 1998).

1920'li yıllarda ülkenin yönetim ve kurumlarında ilk satranç kulüpleri kurulmaya başlandı. O yıllarda "Bakü Rabochy" gazetesine bağlı özel bir satranç kulübü, Bakü'de satrancın gelişimi için ana merkez haline geldi. Zaman zaman burada ilginç sohbetler yapıldı, satrancı cumhuriyette yaymanın yolları tartışıldı ve yeni nesil satranç oyuncuları doğdu. Kısa süre sonra gazetenin inisiyatifiyle çeşitli yarışmalar yapılmaya başlandı (Rüstemov, 2002).

Bu tür turnuvalardan birinde, 1922'de, en iyi 10 satranç oyuncusunun katıldığı Bakü üzere Satranç Turnuvası'nın ardından, turnuva Vladimir ve Mikhail Makagonov kardeşlerinin zaferiyle sona erdi. Bu yarışmalar, ülkemizde satrancın gelişmesine, yeni nesil yetenekli satranç oyuncularının ortaya çıkmasına ivme kazandırdı (Rehimli, 2015).

Mikhail ve Vladimir Makaganov kardeşleri, Kiril ve Alexander Saryov, Mikhail ve Danil Danilov, G.Salimhanov, A.Gurvichin, N.Patyomkin, O.Rostovsev, L.Yeizarov, N.Dokritski ve diğerlerinin, satrancın Azerbaycan'da yayılmasında ve gelişmesinde büyük hizmetleri ve katkıları olmuştur. Bu satranç oyuncuları genellikle çeşitli oyun oturumları düzenler, kitlelerin önünde satrancın kültürel önemi hakkında dersler okur ve ilginç fikirler paylaşırlardı (Talıbova, 2013).

1934 yılında Azerbaycan'ın satranç hayatında önemli bir olay yaşandı. Ulusal Satranç Şampiyonası ilk kez düzenlendi. Birinci sınıf bir satranç oyuncusu olan Kasım Salimhanov, Cumhuriyetin ilk şampiyonu oldu (Talıbova, 2013).

60'lı ve 70'li yıllarda ülkenin satranç tarihine şanlı zaferler yılı olarak girdi. Azerbaycan şampiyonu unvanını defalarca alan V. Bagirov, Uluslararası Usta (1960) unvanını aldıktan sonra, birçok sorumlu yarışmada ülkenin adını yükseltti. Geçen yüzyılın 70'li yıllarından itibaren Azerbaycan Cumhuriyeti'nde satranca büyük önem verilmiş, şehir ve bölgelerde satranç okulları ve kulüpleri açılmıştır. Satranç alanındaki başarılar, dünya ve Avrupa şampiyonluklarında kazanılan zaferler, uluslararası turnuvalar ülkede satranca olan ilgiyi daha da artırmıştır. Şu anda ülkede faaliyet gösteren 65 çocuk ve genç satranç okulunda yaklaşık 40.000 çocuk ve genç yer alıyor (Yüksel, 2009).

Psikolojik ve taktik olarak her zaman oynamaya hazır olan V. Bağırov, 1978 yılında ülkemizin satranç oyuncuları arasında ilk uluslararası "grosmeister" adını kazanan oldu. 1970-1980 yıllarında Azerbaycan satranç oyuncularından F. Sideifzade, A. Velibeyov, S. Kuliyev ve diğerleri örnek gösterilebilir (Rüstemov, 2002).

Son yıllarda Azerbaycan satranç oyuncuları büyük başarıları ile dünya çapında tanınmaya başlandı. Büyük ustalar A. Sofiyeva, F. Velihanlı, İ. Kadimova ve diğer dünya büyükustaları T. Recepov, V. Haşimov, K. Hüseyinov, R. Mammedov, E. Seferli ve diğer ünlü satranç oyuncuları ülkemizin uluslararası arenadaki prestijini daha da yükseltmiştir (Kengerli, 2021).

Azerbaycan'ın ünlü satranc oyuncularından olan Teymur Recebov 12 Mart 1987'de Bakü'de doğdu. Recebov, dört yaşında satranç öğrenmeye başladı. Teymur 12 yaşındayken 18 yaşındakiler arasında Avrupa şampiyonu oldu ve turnuvanın en genç katılımcısı unvanını kazandı. Teymur Recebov 14 yaşında zaten bir büyükustaydı ve dünyanın en iyi satranç oyuncularıyla yarışıyordu. Recebov 2003 yılında en yüksek başarı seviyesine ulaştı. Linares'teki turnuvada H. Kasparovu, Dortmund'da ise Vyshwanathan Anandı mağlup etti. 2004 yılında Trablus'ta düzenlenen Dünya Satranç Şampiyonası'nda yarı finale kadar gelerek Michael Adams'a yenilmişti (wikipedia.org, 2021).

Diğer ünlü bir santranc oyuncusu ise Şehriyar Memmedyarov, 12 Nisan 1985'te Sumgayıt şehrinde doğdu. Şehriyar, dünyada Memmedyarov ailesinin en iyi temsilcisi olarak tanınmaktadır. Kız kardeşleri Zeynep ve Türkan da satranç oyuncusudurlar. Shahriyar Mammadyarov, 20 yaşındaki gençler arasında iki kez dünya şampiyon olan dünyadaki tek satranç oyuncusudur. Nahçıvan'da 2003 yılında, İstanbul, Türkiye'de 2004 yılında ve Dubai'de uluslararası bir turnuvayı kazandı. 2005 yılında İspanya'da Uluslararası Hızlı Satranç Turnuvasını ve İsviçre'de Uluslararası Satranç Turnuvasını kazandı (https://www.azerbaycanegitim.com, 2021).

2.7.4. Voleybol

Voleybol, 1964'ten beri Yaz Olimpiyat Oyunları programında yer almaktadır. Oyunun amacı, topu filenin üzerinden geçirip rakip takım sahasına vurarak puan kazanmaktır. Takım sporlarındaki popülerlik kitlesine göre bugün futbol ve basketbolun gerisinde kalsa da voleybol, hentbol, buz hokeyi ve ragbi gibi popüler sporlardan daha geniş bir izleyici kitlesine sahiptir (Keleş, 2016).

Voleybolun anavatanı Amerika'dan uzak olmasına rağmen, bu popüler oyun 60 yılı aşkın bir süredir ülkemizde kök salmakta ve her yıl daha fazla hayran kazanmaktadır.

1930'larda voleybolumuz eski Sovyetler Birliği'nde biliniyordu. O zaman voleybolcular Büyükkişi Muradov ve İvan Dyachkov sporumuzun onurunu savunanlar arasındaydı. İvan Dyachkov, 1946-1947 yıllarında Azerbaycan voleybolunun gelişmesinde büyük rol oynadı. 1950'lerde Azerbaycan erkek takımının kazanması onun liderliğindeydi. Ellili yıllarda ülkede voleybola ilgi arttı ve Azerbaycan'da çok güçlü voleybolcular yetişti. Sovyetler Birliği milli takımında yer aldılar, Avrupa ve dünya şampiyonalarına katıldılar (Bağırov, 2012).

Bir Azerbaycanlı sporcu Paris'te düzenlenen 1956 Dünya Voleybol Şampiyonası'nda üçüncü olan SSCB milli takımında forma giymiştir. İki yıl sonra voleybolcumuz Oktay Ağayev de Avrupa Şampiyonası'nda bronz madalya kazandı. 1957'de, 16 müttefik cumhuriyetin milli takımları (on altıncısı Kore idi), ayrıca Moskova ve Leningrad (St. Petersburg) SSCB Kupası'nda yarıştı. Finalde, aralarında SSCB milli takımının yedi oyuncusunun da bulunduğu Azerbaycanlı ve Moskovalı voleybolcular bir araya geldi. Gergin geçen maçta oyuncularımız Moskovalıları 3: 2'lik skorla mağlup ederek kupayı kazandı. Azerbaycan milli takımının teknik direktörü İvan Dyachkov, uzun süredir Küba'da antrenörlük yapıyor. Küba'da voleybolun gelişmesinde önemli rol oynadı (Keleş, 2016).

Antrenör Şamil Şamhalov, Azerbaycan'da kadın voleybolunun gelişimine büyük katkı sağladı. 1956'da Şamhalov'un eğittiği altı sporcu, gençler arasında SSCB şampiyonu oldu. Üç yıl sonra, Şamil, SSCB Ulusal Okulu Spartakiad için erkek ve kız voleybol takımlarını Moskova'ya götürdü. Her iki takımımız da evlerine şampiyon olarak döndü. 1962'de vatandaşımız 18 yaşındaki İnna Ryskal, SSCB milli takımının bir üyesi olarak dünya şampiyonasında oynadı. Kızlar sadece Japon voleybolculara yenilerek ikinci olmuşlardı (Keleş, 2016).

SSCB milli takımının lider oyuncusu olan İnna, Olimpiyat Oyunlarına dört kez katıldı, iki altın ve iki gümüş madalya kazandı. Bir diğer Azeri voleybolcu Vera Lantratova, 1972'de Olimpiyat şampiyonluğunu kazandı. Vera Lantratova ve İnna Ryskal, SSCB milli takımının bir parçası olarak dünya ve Avrupa şampiyonalarına defalarca katıldı ve bu yarışmaların galibi oldu. inna Ryskal, yüzyılın en güçlü üç kadın voleybolcusundan biridir (Keleş, 2016).

1960'ların başında, iki Azerbaycan takımı - Neftçi ve Mahsul - SSCB Kadınlar Şampiyonasına katıldı. Azerbaycan sporunun yükseliş yılı olan 1966 yılında kız

voleybolcularımız SSCB şampiyonasında futbolcularımızla aynı sonuçları göstererek bronz madalya kazandılar. Faik Karayev'in 1986 yılında teknik direktör olmasıyla birlikte Azerbaycan kadın voleybolu yeniden yükselişe geçti. Bu takım bir yıl sonra üst ligde oynama hakkını elde etti. 1989'da büyük ligde dokuzunculuğa yükseldi ve 1990'da bronz madalya ile podyumun üçüncü basamağına yükseldi (Şekeraliyev & Şekeraliyev, 2016).

Bakü kızları 1991'de son SSCB Kupası'nı kazandı. 1992-1993'te kadın takımı, Avrupa Top Takım Kupası'na bağımsız milli takım olarak katıldı ve ikinci oldu. Azerbaycan takımı 1993 yılında Bulgaristan'da Dünya Kupası elemelerini kazandı, 1994 yılında Romanya'da Bahar Kupası'nı kazandı ve aynı yıl Dünya Kupası'nda dokuzuncu sırada yer aldı ve dünya üzerinde en güçlü 10 kadın takımından biri oldu (Aslanlı, 2018).

Azerbaycan voleybolunun tarihinden bahsederken bir isim mutlaka vermek gerekir. Uluslararası hakem Ramiz Samedov, Olimpiyat Oyunlarını, dünya voleybol şampiyonası ve voleybol müsabakalarını yönetti (Güner, 2005).

Milli Olimpiyat Komitesi'nin desteğiyle, Azerbaycan'da kadın voleybolunun yeniden geliştirilmesi için son yıllarda önemli adımlar atılmağa başlanılmıştır (Yurov, 2018).

2.7.5 Judo

Judo kelimesi Türkçede Ju - yumuşak, Do - yol - anlamına gelmektedir ve bir Japon dövüş sanatıdır. Jigoro Kano, judo'nun temel kurallarını, antrenman ilkelerini, mücadele yöntemlerini jiu-jitsu temelinde oluşturmuştur. Judonun kuruluş tarihi 1882 olarak kabul edilir. Judo, 1882'de Japonya'da ortaya çıktı. Cigaro Kano bu sporun temelini atmıştır. Kano, Japonya'daki Olimpiyat Komitesi'nin ilk başkanı ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi üyesiydi. O zamanlar, Japon ulusal sporu sayılan ve bir dövüş sanatı olan "jiu-jitsu", yalnızca Japonya'da değil, dünyanın birçok yerinde yaygındı. Yirminci yüzyılın başlarında, judo Asya, Avrupa ve Amerika'da ve birçok ülkede yayılmaya başladı (Çakay, 2020).

Uzun yıllar boyunca elde edilen başarılar, Sovyet döneminde kurulan gelenekler, artan sayıda ünlü sporcu Azerbaycan'ı dünya judosunda önemli bir yer edinmeye yöneltmiştir. 2015 yılında Rövnek Abdullayev'in Azerbaycan Judo Federasyonu Başkanı olarak atanmasından sonra bu spor ülkede yeni bir gelişme aşamasına girmiştir.

Azerbaycan Judocuları dünyanın farklı ülkelerinde üst düzey eğitim kamplarından aldıkları eğitim sonucunda kazandıkları madalya sayılarını artırmakta devam ediyorlar (Çakay, 2020).

Azerbaycan'ın en güçlü judocuları ana milli takımda yer alıyor. Orhan Seferov, İlgar Müşkiyev, Nicat Sıhelizade, Terlan Kerimov, Rüstem Oruçov, Abdulhakk Resullu, Mammedali Mehdiyev, Elmar Kasımov, Elhan Mammedov, Ushangi Kokauri ve milli takımımızın uluslararası yarışmalarda önde gelen diğer judocuları, "Grand Slam", "Grand Prix" Avrupa ve dünya şampiyonalarında ve Olimpiyat Oyunlarında madalyalar alarak ülkemizin spor onurunu yüceltiyorlar (İsayev, 2016).

Sadece 2016 yılında, milli judo takımımız Rüstem Oruçov ve Elmar Kasımov, Rio Olimpiyat Oyunlarında gümüş madalya kazandılar, Rüstem Oruçov, Rusya Tataristan bölgesinin Kazan kentinde düzenlenen Avrupa Şampiyonası'nda birinci oldu ve aynı yarışmada diğer sporcumuz Orhan Seferov ikinci oldu. Azerbaycan milli judo tarihinde ilk kez Avrupa Şampiyonası takım müsabakalarında bronz madalya kazandı (İsayev, 2016).

Azerbaycan'ın ana milli judo takımı dünyanın en güçlülerinden biri olarak kabul ediliyor. Erkek milli takımının baş antrenörü Ruslan Maşurenko, kadın takımının baş antrenörü Natik Bağırov'dur. Milli takımın teknik direktör kadrosunda Ferhat Mammedov, Mövlüt Miraliyev, Mehman Azizov, Azer Şıhaliyev, Şumşat Bahremov gibi uzmanlar yer alıyor. Kızlar arasında ilk spor ustası Arzu Atayeva, uluslararası sınıfın ilk spor ustası Gülşen Şirinova'dır. Rauf Şafiyev ilk Sovyet Ulusal hakemi seçilmiş ve Zair Mammedov ve Valeh Meherramov ise ilk uluslararası hakemler olmuşlar (İsayev, 2016).

1972'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Bakanlar Kurulu'na bağlı Beden Eğitimi ve Spor Komitesi, judoyu SSCB'de yaygınlaştırmaya karar verdi. Karar neticesinde aynı yıl Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Judo Federasyonu kurulmuştur. 22 Kasım 1972'de Azerbaycan'ın Sovyet Cumhuriyetindeki ilk judo yarışmaları düzenlendi. İlk kulüpler "Dinamo", "Burevestnik", "Lokomotiv", "Vodnik" dernekleri ile Sumgayıt ve Gence şehirlerinde faaliyete geçmiştir (İsayev, 2016).

Aralık 1972'de Azerbaycan Judo Okulu'nun ilk antrenörleri Ismayil Ahmedov, Sabir Hüseynov, Ağarza Ahmedov ve Viktor Kuznetsov, Tallinn'deki ilk Sovyet Ülkelerinin Antrenörleri Seminerine katıldılar. Daha sonra, Ahmeddin Rajabli ve Viktor Kuznetsov da Sovyet Ulusal Hakemler seminerlerine katıldılar. İsmayil Ahmedov, Sabir

Hüseynov, Ahmeddin Recebli, Aearza Ahmadov, Rauf Şafiyev, Viktor Kuznetsov, Enver İskenderov, Tarlan Hasanov, Carulla Şingarov, Samed Şahniyarov ve diğer uzmanlar Azerbaycan'daki ilk judo antrenörleridir. İlk spor ustası Sahib İsmayilov, uluslararası sınıfın ilk spor ustası Kudret Penceliyev ve ilk onurlu spor ustası Nazım Hüseynov ödüllendirildi. Ahmeddin Recebli Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk onurlu antrenörü seçildi ve Ağayar Ahundzade ise eski SSCB'nin ilk onurlu antrenörü seçilmiştir (Aslanlı, 2018).

Azerbaycan Judo Federasyonu 29 Aralık 1996 tarihinde kurulmuştur. Azerbaycan Judo Federasyonu'nun yapısında komiteler ile birlikte yararlılıkları ile öne çıkan sektörler ve bölümler bulunmaktadır. Federasyonun "Yarışmaların düzenlenmesi ve yürütülmesi", "Hakemler", "Disiplin" ve "Antrenörler" komiteleri bulunmaktadır. Azerbaycan Judo Federasyonunda Basın ve Halkla İlişkiler Departmanı da vardır, bu departman federasyon tarafından yapılan çalışmaları, milli takımların antrenman kamplarını, yurtiçi müsabakaları ve uluslararası turnuvaları basına duyurulması amacı ile kurulmuştur (Aslanlı, 2018).

2.7.5 Hentbol

Hentbol veya "el topu" olarak adlandırılan bu spor, 19. yüzyılın sonlarında Hollanda'da ortaya çıktı. Hentbol çok kısa bir süre içerisinde ilgi çekici ve duygusal bir spor olarak tüm dünyaya yayıldı. 7'si sahada, 1'i kalede olmak üzere iki takımın oynadığı bir spordur. Oyun iki turdan oluşur ve 30 dakika sürer. Ortaya çıktığı ilk dönemlerde büyük stadyumlarda 11 kişiden oluşan takımlar şeklinde oynanan hentbol, 1950'li yıllardan sonra salon sporu haline gelmiş ve açık havada oynanan hentbol popülaritesini kaybetmiştir (Handball, 2021).

Azerbaycan'da hentbolun veya el topu sporunun kökeni ve gelişimi ile ilgili ilk bilgiler 1955 yılına dayanmaktadır. Azerbaycan'ın ilk askeri hentbol takımının kurucusu V. Chernogortsev, o yıl Leningrad'da eğitim gördükten sonra Bakü'ye dönerek bir seminer düzenleyerek yeni oyun hakkında bilgi verdi. Bu oyunun askerlerin beden eğitimi için harika bir araç olacağını düşünen ordu spor liderleri, hentbol oyunuyla ilgileniyor. Sonuç olarak, teknik ve taktik geliştikçe ve kurallar değiştikçe, hentbol silahlı kuvvetlerin en önemli sporlarından biri haline gelir (Sporthistory, 2021).

Hentbol, askeri sporcular arasında yaygınlaştıktan ve silahlı kuvvetler için en önemli sporlardan biri haline geldikten sonra yapılmaya başlandı. V. Chernogortsev başkanlığındaki asker ve askeri görevlilerden oluşan ekip, mümkün olduğunca çok sayıda arkadaşça ve eğitici oyun düzenledi. Hakemler ve antrenörler için seminerler düzenlendi. Bu, orduda hentbolun gelişimi için büyük bir teşvikti (Kengerli, 2021).

Azerbaycan'da hentbola özel bir ilgi var. Sovyet döneminde Azerbaycan hentbolu SSCB'de hep 2-3. sırada yer aldı. Hentbol oyuncuları Rafiga Şabanova ve Lyudmila Shubina, SSCB takımında Olimpiyat şampiyonu unvanını kazanmışlar (Şıhaliyev, 2018).

Ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra bile hentbolcular çok başarılı oldular. 1991 yılında "Aypara", "Bakülü", "Halite", "ABU" takımları bağımsız Azerbaycan'ı uluslararası arenada haklı olarak temsil etti. Güzel oyun, yüksek beceri, hızlı hücum, hünerli savunma ve yüksek teknik, tüm bunlar Azerbaycan hentbolunun nitelikleridir (Handball, 2021).

2002 yılında Bakü'de Avrupa Hentbol Federasyonu tarafından düzenlenen "Çağırış Kupası" turnuvasına Azerbaycan milli takımı da katılmış ve turnuvayı Azerbaycan milli takımı kazanmıştır. 2008 yılında, Azerbaycan kadın hentbol takımı Karadağ'da düzenlenen Dünya Kupasının ön eleme turunda Bulgaristan'ı mağlup etmiş ve ikinci maçında İtalya'yı yenmiştir. Makedonya'da düzenlenen 2010 Dünya Kadınlar Hentbol Şampiyonası eleme turunda mücadele eden sporcular grup ikincisi olmuştur. Ülkede bir de erkek hentbol takımı da faaliyet göstermektedir. Ancak kadın hentbol takımından farklı olarak bu takım henüz ciddi bir başarıya imza atmış değildir (Şıhaliyev, 2018).

Bugün Azerbaycan hentbolu gelinen aşamada bir gelişme dönemi yaşıyor. Azerbaycan devletinin ve Federasyonun bu sporun gelişimine gösterdiği yüksek dikkat ve özen, önümüzdeki yıllarda daha büyük başarılar için güçlü bir inanç ve temel oluşturmaktadır (Şıhaliyev, 2018).

Hiç şüphesiz bağımsız Azerbaycan hentbolunun en büyük başarısı IV. İslami Dayanışma Oyunlarında kazanılan altın madalyalardır. Azeri sporcular İslamiada'da çok güçlü takımlarla karşı karşıya gelseler de gerçek bir azim ve özveri örneği sergilediler. İlk turda Kamerun, Özbekistan ve Türkiye'yi mağlup eden milli takımımız, finalde yine kardeş ülke temsilcileriyle karşı karşıya geldi. Yoğun spor müsabakaları sonucunda hentbol oyuncularımız 28:26 skorla galip geldi. Böylece Azerbaycan milli kadın hentbol

takımı IV İslami Dayanışma Oyunları şampiyonu unvanını kazanan ilk takım oldu (http://handball.az/tarixi-2/, 2021).

2.8. Azerbaycan Cumhuriyetinde Yer Alan Çeşitli Spor Federasyonları ve İdari Yapıları

Geçen yüzyılın 20'li ve 30'lu yıllarında, Sovyet beden eğitimi sistemi etrafındaki siyasi tartışmalar iki yönde yürütülüyordu: 1) tam spor özgürlüğü, 2) sosyalizmin kurulmasında sporun rolü. Birbirine düşman olan sosyalizm, kapitalizmle karşı karşıya kaldı. Hatta yakın geçmişte, Ekim Devrimi'nden sonra, 1918'de yabancı ülkeler, Sovyet sporcularının sosyalist propagandasını engellemek ve onları boykot etmek için İsviçre'nin Luzern kentinde Lucerne Spor Birliğini (LIB) kurdular (Mecek, 2018).

Buna karşılık, Sovyet ideologları 1921'de Moskova'da "Uluslararası Kızıl Spor ve Jimnastik Dernekleri Birliği"ni (RSI) kurdular. Bu örgütler birbirine düşmandı. Örneğin, 1928'de dünyadaki çeşitli spor organizasyonlarıyla dostane ilişkiler kurmak yerine, imparatorluğun Moskova'daki ilk büyük yarışmasını - Spartakiad'ı düzenlediler (Aliyev A. A., 2006).

Yaygın olarak "Red Sport International" (RSI) veya "Sportintern" olarak bilinen "Uluslararası Kızıl Spor ve Jimnastik Dernekleri Birliği", 23 Temmuz 1921'de kurulan "Komintern" destekli bir uluslararası spor organizasyonuydu. Komintern'in himayesinde, mevcut "burjuva" ve sosyal demokrat uluslararası spor örgütlerine "proleter" bir alternatif yaratmak amacıyla kuruldu. "Kızıl Spor", Sovyetler Birliğin'deki gençlerin askere alınmadan önce fiziksel eğitimiyle bağlantılı bir beden eğitimi harekatının parçasıydı. "Kızıl Spor", 1937'de feshedilmeden önce Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Olimpiyat oyunlarıyla rekabet halinde 3 yaz oyunu ve "Spartakiad" adlı 1 kış oyunu düzenlemiştir (Keys, 2003). Olimpiyat Oyunlarının amacı, beden eğitiminin başarısını göstermek ve tamamen bireysel spor alanındaki rekor başarıları belirlemekti. Burjuva-kapitalist ülkelerin Olimpiyat Oyunlarının aksine, Kızıl Spor Birliği, proletaryanın sağlığını ve işçi kitlelerinin sınıf eğitimini iyileştirmenin bir yolu olarak beden eğitimini teşvik etmeyi amaçlayan Uluslararası İşçi Spor Bayramları yani Spartakiad'lar düzenlemekteydiler (http://sport-history.ru/, 2021).

SSCB tarihinin farklı dönemlerinde spor birçok işlevi yerine getirdi: ilk önce seçkinlerin hobisi olarak kabul edildi, daha sonra işçileri eğitmek ve daha sonra orduyu

eğitmek için kullanıldı. Beden eğitimi hükümet politikasının bir parçasıydı ve genellikle yurtdışında ideal işçi imajını şekillendirmede önemli bir araç haline geldi. (Aliyev A.A., 2006).

Stalinci rejimin beden eğitimi Sovyet yaşam biçiminde ve genç neslin yetiştirilmesindeki rolü çok büyüktü. Sporun siyasallaşması beden eğitimi derslerinde bile kendini göstermeye başlamıştır. Yabancı ülkelerde Sovyet spor teorisini geliştirmek, profesyonel sporlara karşı mücadele etmek vb. Sovyet beden eğitiminin içeriğiydi (Aliyev & Quliyev, 2005).

II. Dünya Savaşı sırasında, beden eğitimi kuruluşları Genel Askeri Eğitim Yetkililerine Sovyet Ordusunun askeri kuvvetlerinin eğitiminde büyük ölçüde yardımcı oldu: dağ atıcıları, göğüs göğüse savaşçılar, yüzücüler ve motosikletçiler eğitildi. Deneyimli Metodistler, yaralı askerlerin sağlığını ve çalışma yeteneğini iyileştirmek için hastanelerde ve diğer tıbbi kurumlarda fizik tedavi ve beden eğitimi üzerinde çalışıyorlardı. Pek çok Azerbaycan sporcusu, askeri ve emek yetenekleri için yüksek hükümet ödülleri aldı ve bunlardan beşi Sovyetler Birliği Kahramanları olarak adlandırıldı (Keys, 2003).

1941-1945 İkinci Dünya savaşından sonra ülkede yeniden yapılanma çalışmaları başladı. Spor tesisleri kısa sürede restore ediliyordu. Sovyet İmparatorluğu sporu hegemonyasını sürdürmek için bir araç olarak kullandı. 27 Aralık 1948'de Stalin, sporcular için daha iyi sonuçlar elde etmek amacıyla "ülkede beden eğitimi ve sporu geliştirmeye" yönelik karar bir kabul etti. Hatta yakın gelecekte önemli sporlardaki Avrupa ve Dünya rekorlarının Sovyet sporcularına ait olması gerektiği sloganını bile ortaya attı (Aliyev A. A., 2006).

1952'de Sovyet sporcular ilk kez Helsinki'deki Olimpiyatlara gittiler ve başarılı oldular. Mike O'Mahoney'e göre, Stalin liderliğindeki yetkililer, Olimpiyatlara daha iyi hazırlanmak ve kendilerini bir süper güç olarak göstermek için 1948 Oyunlarına yapılan geziyi kasıtlı olarak sabote ettiler. Finlandiya'daki zafer ve yarattığı yankı ile, sporun dünya sahnesinde ciddi bir tartışma haline geldiği açık hale geldi ve bu nedenle dönemin yöneticileri yetenekli; sporcuların gelişimine daha fazla fon ayırdılar ve kitle sporlarını daha az teşvik ederler. Bu sonuç, Olimpiyatlarda zaferleri başlatan o zamanki Sovyet sporcuları için ilk büyük sonucuydu. Sovyet sporcuları bu zaferi 1980 yılına kadar

sürdürdüler. Böylece beden eğitimi ve spor, ülkede artık komünist eğitimin bir parçası olarak tanıtılmıştı (Keys, 2003).

Ancak 1988'de Azerbaycan'da yeni bir ideoloji ve yeni bir yaşam biçimi için milli mücadele başladı. Halk ve sporcular ülkenin bağımsızlığı ve egemenliği için çalıştılar. 1988-1990 yıllarında Ermeniler Rusların yardımıyla Azerbaycan topraklarının Karabağ bölgesinin bir kısmını işgal ettiler. Halkımız için Ermeni işgalcileri ile bir ölüm kalım savaşı başladı. Sıradan insanlar toprak için, yönetici çevreler ise iktidar için savaşıyordu. Ancak halk ile hükümet arasındaki birliğin olmaması, ülkenin savaşa hazırlıksızlığı ve iç hainlerin gizli faaliyetleri nedeniyle topraklarımızın yüzde 20'si işgal edildi (Keleş, 2016).

Sporcular yönetici çevreler gibi vatana ihanet için değil, büyük idiolojiler ve vatan uğrunda savaştılar. Bu sporculardan 23'ü savaşta şehit oldu. 2 kişiye "Azerbaycan Milli Kahramanı" adı verildi. Spor, milletin gücünün bir aynasıdır. Spor artık tüm dünyada fiziksel ve ruhsal eğitimin bir kompleksi olarak algılanıyor. Spor aynı zamanda gençlerin aktif bir yaşam tarzıdır (Mecek, 2018).

Yalnız uzun süren aradan sonra 27 Eylül 2020'de kahraman Azerbaycan ordusu kardeş ülke Türkiye'nin de hem askeri hem manevi desteği ile topraklarının büyük bir kısmını işgalden kurtarmıştır. 478 Azerbaycanlı sporcu İkinci Karabağ Savaşı'nda savaştı. Azerbaycan Spor Gazetecileri Federasyonu Başkanı Kabil Mehdiyev'in verdiği bilgilere göre: "478 sporcudan 54'ü şehit oldu, 51'i yaralandı, 2'si kayb oldu. Ayrıca savaşa üç spor gazetecisi katıldı ve bunlardan biri yaralandı (Özcan, 2020).

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nde spor, tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, devletin dikkat ve özeni ile çevrili bir ekonomi ve devlet yapısının gerekli bir parçasıdır. 1985 yılından bu yana ülkede yaşanan süreçler, Azerbaycan ekonomisinin, siyasi ve sosyal hayatının bazen yıllar süren karmaşıklıklar, spor ve beden eğitimi alanında boşluklar ve yönetilemezlikler yaratmıştır. Bu gibi durumlarla birlikte ülkede uluslararası spor federasyonları ailesine katılan bağımsız dernekler, serbest federasyonlar, spor kulüpleri ve sağlık sporları merkezleri kurulmuştur (Mecek, 2018).

Vatandaşların gönüllülük esasına göre üye olduğu ve faaliyetleri demokratik merkeziyetçilik ilkesine dayalı olan dernekler kamu kuruluşu sayılır. Azerbaycan Cumhuriyeti "Beden Eğitimi ve Spor" Yasasının 4. Maddesine göre "Beden Eğitimi ve Spor Dernekleri" adlanır ve şunları belirtir: Asıl amacı gelir elde etmek olmayan, beden

eğitimi ve sporun geliştirilmesi için oluşturulan spor dernekleri, spor federasyonları ve birlikleri, vakıflar, kütüphaneler, beden eğitimini ve sporu geliştiren diğer vatandaş dernekleri, kamu dernekleridir, onlar beden eğitimi ve spora odaklı çalışmalar yürütürler (Akifoğlu, 2020).

Bu kurumlar belirli amaçlara ulaşmak ve üyelerinin haklarını kullanmak için yaratılmışlardır. Ancak, kamu kuruluşlarının doğrudan amaç ve hedefleri, bir bütün olarak toplumun amaç ve hedefleriyle doğrudan ilişkilidir. Devlet yönetiminin bazı işlevleri kamu kuruluşları tarafından yerine getirilir. Bu, beden eğitimi ve sporun geliştirilmesi ve yönetiminde devlet kurumlarının ve kamu kuruluşlarının ortak işbirliğini ve etkileşimini gösteriyor (Kengerli, 2021).

Ülkede beden eğitimi ve spor alanında faaliyet gösteren ve liderlik görevinde bulunan bir kamu kuruluşları sistemi bulunmaktadır. Bunların arasında en aktif olanları sendikalar, gönüllü spor toplulukları ve kulüplerdir (Aliyev A.A., 2006, s. 14).

Beden eğitimi ve spordan sorumlu kamu kuruluşları sistemi aşağıdakileri içerir:

a) Kitle örgütleri (sendikalar, gençlik örgütleri)

b) Spor organizasyonları (spor toplulukları, kulüpler vb.).

c) Teknik-spor kulüpleri (Gönüllü Askeri Yurtsever Teknik Sporlar Dernekleri)

d) Spor birlikleri (Milli Olimpiyat Komitesi, spor federasyonları).

Ülkede beden eğitimi ve spor yönetiminde ve idari yapısında yer alan tüm kamu spor organizasyonları üç ana gruba ayrılabilir:

1- Gönüllü spor toplulukları, kulüpleri ve diğer kuruluşlar.

2- Beden eğitimi ve spor aktivistlerinin kamu kurumları.

3- Beden eğitimi ve spor topluluklarının birlikleri (Aslanlı, 2018, s. 33).

Gönüllü spor toplulukları genellikle, alan yapısı ilkesine uygun olarak ilgili ekonomik ve üretim sektörlerini kapsayan sendika ve kuruluşlar tarafından kurulur. Gönüllü spor topluluğunun faaliyeti, demokratik merkeziyetçilik ve üretim ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkeden hareketle ülkede aşağıdaki spor organizasyonları faaliyet göstermektedir (Aliyev A.A., 2006). a) Gönüllü spor topluluklarına aşağıdakiler aittir:

1. "Mahsul" kırsal spor derneği tarım işçilerinin hizmet alanı.

2. "Spartak" spor topluluğunun hizmet alanı - iletişim, vergi, sağlık, inşaat, bankacılık, kamu hizmetleri, devlet kurumları çalışanları.

3. "Zenit" spor derneği hizmet alanı, Otomobil, havacılık, enerji, metal, makine mühendisliği, elektronik çalışanları.

4. "Gençlik" öğrenci spor derneğinin hizmet alanı, Yüksek mesleki eğitim işletmeleri (özel işletmeler dahil).

5. Karabağ ilçelerinin "Karabağ" spor derneği, hizmet alanı Karabağ bölgesi sakinleri.

6. "Babek" spor ve sağlık merkezinin hizmet alanı, Abşeron Bölgesel Su Anonim Şirketi, su idaresi çalışanları (Aliyev A.A., 2006).

b) Spor kulüpleri:

İşletmelerde, idarelerde, eğitim kurumlarında, kooperatiflerde ve konutlarda kurulan spor kulüpleri genellikle kendi kuruluşlarının adıyla anılırlar. Topluluk tarafından yerleşim alanlarında oluşturulan takımlara ve spor kulüplerine bazen özel isimler verilir. Bu kulüpler Gençler ve Spor Bakanlığı'nda bu isimler altında kayıtlıdırlar (Rehimli, 2015).

Aşağıda bazı spor kulüplerinin adları verilmiştir:

1. "Pehlivan" Spor Kulübü,

2. Atilla Spor Kulübü.

3. "Satranç ve dama" Devlet Spor Kulübü.

4. "Dağcılık ve Turizm" Spor Kulübü.

5. "Nizami" spor ve sağlık kulübü.

6. "Yasamal" spor ve sağlık kulübü.

Spor kulüpleri 3 tipte olabilir: 1) Faaliyetlerini, kendisini kuran kuruluş hesabına yürüten kulüpler. 2) Faaliyetlerini kısmen ekonomik muhasebe ilkesine dayanarak kuran kulüpler. 3) Kendi faaliyetlerini tam ekonomik ilkelere dayanarak kuran kulüpler (Rehimli, 2015).

Spor kulüpleri spor harekatının temelidir. Beden eğitimi örgütlerinin karşılaştığı görevler bu ekiplerde çözülür. Kulüpler, çeşitli toplum gruplarının, okul çağındaki

çocukların ve gençlerin sağlık, beden eğitimi ve spor dallarına düzenli katılımını ve uyumlu gelişmelerini sağlamaktan sorumludur. Üst düzey sporcular yetiştirmek için kulübün finansal faaliyetlerinin kökten değişmesi gerekiyor. Burada kulüp faaliyetlerinin yeniden yapılandırılması, halk sağlığı, beden eğitimi ve sporun nüfusun günlük yaşamına yaygın olarak girmesinin hızlandırılması, bu sürecin yeni bir yönetim sistemi temelinde kurulmasını, mali ve kredi mekanizmalarının iyileştirilmesini gerektirmektedir (Rehimli, 2015).

2.8.1.Sendikaların Beden Eğitimi ve Spor Alanında Rolü

Gönüllü spor toplulukları, ilgili hizmet bölgelerinin çalışanlarını içeren Azerbaycan Cumhuriyet Sendikaları Komiteleri tarafından, spor kulüpleri ise Azerbaycan Sendikalar Konfederasyonu tarafından kurulmuştur (Aliyev A. A., 2006).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde en yaygın kamu kuruluşu sendikalardır. Sendikaların beden eğitimi ve spor alanındaki faaliyetleri Azerbaycan Sendikalar Konfederasyonu (ASF) tarafından yönlendirilir ve yönetilir. Sendikalar Konfederasyonu, kitle beden eğitimi ve spor - sağlık yapısında faaliyet gösteren Azerbaycan Sendikalar Spor Örgütleri Birliği tarafından uygulanmakta ve yönetilmektedir (Yorgun, 2019).

Azerbaycan Sendikalar Spor Örgütleri Birliği, gönüllü spor toplulukları, spor kulüpleri, çocuk ve gençlik spor okulları, spor kompleksleri ve sendikalar sisteminde faaliyet gösteren tesislerin faaliyetlerinin merkezi olarak koordinasyonunu, denetimini, kontrolünü ve yönetimini sağlar (Mehmetoğlu, 2010).

Beden eğitimi ve spor aktivistlerinin kamu kurumları ise, devlet kurumları çalışanlarının istek ve çıkarları dikkate alınarak resmi, gönüllü üyeliği temelinde kurulur. Bu organlar, şu anda Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren bir dizi spor dernekleri, kulüpler ve spor ve sağlık merkezlerini içermektedir. Bunlara: “DİN” Spor topluluğu (İçişleri Bakanlığına bağlı), "MOİK" Spor kulübü, (Merkezi Ordu Spor Kulübü-Savunma Bakanlığına bağlı), “Lokomotif” Spor topluluğu (Spor ve Sağlık Merkezi-Azerbaycan Demiryolu İdaresi), “Neftçi” İdman Sağlık Merkezi (Devlet Petrol Şirketi), “Hazar” Spor Kulübü (“Hazar” Denizcilik ve Gemicilik İdaresi), “Tahsil” Spor Merkezi (Eğitim Bakanlığı), “Babek” Spor Kulübü (Abşeron Bölge Su Anonim Şirketi),

“Gümrük” İSM (Gümrük Komitesi) “Kimyacı” Spor Derneği (Devlet Kimya Sanayii Anonim Şirketi) ve diğerleri aittir (Aliyev A.A., 2006).

Beden eğitimi ve spor topluluğu birlikleri de Azerbaycan spor idari yapısında yer alan birliklerdendir. Bu birlikler, ulusal spor federasyonlarında, Milli Olimpiyat Komitesinde, aynı zamanda Dünya ve Avrupa Spor Dernekleri dahil olmak üzere uluslararası spor organizasyonlarında Azerbaycan Cumhuriyeti'ni temsil eden kamu spor organizasyonlarını içermektedir. Bu kuruluşlar, diğer kamu spor kuruluşları gibi, çeşitli kuruluşların, kolektiflerin ve bireysel vatandaşların temsili ile seçimler ve demokratik merkeziyetçilik temelinde kurulur. Bu kuruluşlar, diğer kamu spor kuruluşları gibi, çeşitli kuruluşların, kolektiflerin ve bireysel vatandaşların temsili ile seçimler ve demokratik merkeziyetçilik temelinde kurulur (Mehmetoğlu, 2010).

Beden Eğitimi ve Spor Yasasının 4. Maddesine göre, beden eğitimi ve spora yönelik kamu dernekleri, Azerbaycan Cumhuriyeti Kamu Dernekleri Yasası, Beden Eğitimi ve Spor Yasası ile diğer normatif yasal düzenlemeler tarafından yürütülüyor. Ülkede faaliyet gösteren diğer kurumlar gibi kamu spor kuruluşları da tüzük esasına göre kurulur. Kuruluşun tüzüğü, kurucu kuruluş tarafından oluşturulan ve kuruluş konferansında veya toplantıda onaylanan bir çalışma grubu veya komisyon tarafından hazırlanır (Talıbova, 2013).

Kuruluş, tüzüğünün Adalet Bakanlığı tarafından resmi olarak tescil edilmesinden sonra Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında faaliyet göstermesine izin verilir. Tüzük, örgütün amaç ve hedeflerini, faaliyetlerini, hak ve yetkilerini, sorumluluklarını, yapısını, kuruluş ve tahliye kurallarını, üst organları, maddi ve teknik temeli, mali kaynakları, mülkiyet haklarını, uluslararası ilişkileri, her üyenin hak ve yükümlülüklerini içerir. Kamu spor kuruluşlarının en üst organı, konferans (spor toplulukları için), yönetim kurulu (spor kulüpleri için) ve tüzük tarafından oluşturulan diğer benzer organlardır (Mehmetoğlu, 2010).

Kamu spor organizasyonlarının temel amaç ve hedefleri şunlardır:

- Ülkede beden eğitimi ve sporu geliştirmek;

- Genç neslin fiziksel olarak güçlü olmasına hizmet etmek için işçilerin ve ailelerinin sağlığını korumak ve güçlendirmek;

- Ülkenin savunma yeteneklerinin, sosyal, ekonomik kalkınmasına ve güçlendirilmesine doğrudan katılmak;

- Gelecek vadeden ve üst düzey sporcuların yetişmesini sağlamak, spor becerilerini sürekli geliştirmek;

- Uluslararası arenada ülke sporunun onurunu sürekli yükseltmek, uluslararası spor müsabakalarında, özellikle Olimpiyat Oyunları, Dünya ve Kıta müsabakalarında yüksek sonuçlar göstermek;

- Ülke sporlarının uluslararası ilişkilerini kurmak ve geliştirmek, uluslararası spor kuruluşlarıyla işbirliğini güçlendirmek;

- Kitle beden eğitimi, sağlık ve spor etkinlikleri ve spor yarışmaları düzenlemek ve gerçekleştirmek;

- Mevcut spor tesislerinin verimli kullanılması, yenilerinin yapılması, uluslararası standartlara uygun olarak bakım ve geliştirilmesinin sağlanması;

- Beden eğitimi ve sporun maddi ve teknik temelini geliştirmek ve güçlendirmek.

Kamu spor kuruluşları hem beden eğitimi ve sporun gelişimi hem de ve finansal faaliyetler konusunda kurucu kuruluşlara rapor verirler (Yorgun, 2019: 21).

Azerbaycan Cumhuriyeti "Beden Eğitimi ve Spor" (Beden Eğitimi ve Spor alanındaki Devlet politikası) kanununun 3. Maddesi ve "İstatistik" Kanununun 7. ve 16. maddeleri uyarınca, kamu spor kuruluşlarının beden eğitiminin geliştirilmesine dair bilgileri Devlet İstatistik İdaresi tarafından onaylanan istatistik rapor formlarına göre, ülkedeki beden eğitimi ve sporun gelişimini yöneten ve izleyen yürütme organı olan Gençlik ve Spor Bakanlığına çalışmalarını rapor ederler (Mehmetoğlu, 2010).

2.8.2. Azerbeycan Cumhuriyeti Gençler ve Spor Bakanlığı

Azerbaycan sporunun idari yapısında yer alan, gençlik ve beden eğitimi işlerinden sorumlu kurum Azerbaycan Cumhuriyeti Gençler ve Spor Bakanlığıdır. Ülkede beden

eğitimi ve sporun gelişmesine öncülük eden Gençler ve Spor Bakanlığı tek bir devlet kuruluşudur. Bakanlık, Bakanlar Kurulu aracılığıyla bakanlıklarda, dairelerde, derneklerde ve şirketlerde beden eğitimi ve spor faaliyetlerini yürütür ve yönetir (Hasanov, 2018).

Gençlik, Spor ve Turizm Bakanlığı 26 Temmuz 1994 yılında kurulmuştur. Onun tüzüğü Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 3 Eylül 1994 tarih ve 200 Sayılı Kararnamesi ile onaylanmıştır. Gençlik, Spor ve Turizm Bakanlığı, 18 Eylül 2001 tarihli cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Gençlik ve Spor Bakanlığı temelinde kurulmuştur. Kültür, gençlik, spor ve turizm yönetiminin çağdaş gereksinimlere uygun olarak iyileştirilmesi, bu alanlarda yönetimin etkinliğinin daha da artırılması ve yapısal olarak en uygun hale getirilmesi ihtiyacını dikkate alarak, 2006 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda değişiklik yapılarak Gençlik, Spor ve Turizm Bakanlığı iptal edilmiş ve Azerbaycan Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı, Azerbaycan Cumhuriyeti Gençlik, Spor ve Turizm Bakanlığı temelinde kurulmuştur (Hasanov,2018).

Bakanlık, ülkede beden eğitimi ve sporun gelişimine sürekli önem vermektedir. Bu, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın "Devlet her zaman halkın sağlığını korumaya ve güçlendirmeye özen gösterir." maddesinde belirtilmiştir. Gençleri beden eğitimi ve spora çekmede bakanlığın rolü büyüktür. Bakanlığa cumhurbaşkanı tarafından onaylanan bir bakan başkanlık ediyor. Bakan yardımcıları arasında görev taksimi başkan tarafından yapılır ve bakanlık kurulunca onaylanır. Bakanlık, hükümet kararlarına ve emirlerine ve diğer normatif düzenlemelere dayanır ve bunların alt işletme, kuruluş ve departmanlarda uygulanmasını sağlar (Ergün, 1997).

Bakanlığın idari yapısına, departmanlar, bölümler, yönetim kurulu ve bilimsel-yöntem konseyi aittir. Bakanlık ona bağlı olan kuruluşların faaliyetlerini yönlendirir, planlama, finans, muhasebe, kayıt ve kontrol, personel eğitimini yönetir (Hasanov, 2018).

2.8.3.Spor Federasyonları

Spor federasyonları, ilgili spor dalında kulüp ve takımların gönüllü üyelikleri esasına dayalı olarak kurulan, sporun ülke içinde gelişmesini sağlayan, ilgili uluslararası spor federasyonunun tüzüğüne, mevzuatına ve aynı zamanda Azerbaycan

Cumhuriyeti'nin anayasasına uygun olarak faaliyet gösteren kamu dernekleridir (İsayev, 2016).

Spor federasyonları, devlet beden eğitimi ve spor programına uygun olarak ilgili sporlar branşlarını geliştirir. Ulusal yarışmalar ve uluslararası yarışmalar, etkinlikler düzenler, Azerbaycan Cumhuriyeti'ni uluslararası federasyonlarda temsil eder, ilgili yürütme organı sporcuların ve milli takımların uluslararası yarışmalara, kıta ve dünya şampiyonalarına, Olimpiyat Oyunlarına hazırlanmasını ve katılımını sağlar. Her yıl için milli takım ve antrenör kadrosu ve ilgili spor dallarında hakemler yetiştirme işler ile ilgilenirler. Spor organizasyonları uluslararası spor ilişkilerinde bağımsızdır. Spor organizasyonları ve bireysel sporcular, uluslararası spor müsabakalarına yarışma kuralları ve uluslararası spor kuruluşlarının tüzüklerine uygun olarak katılabilirler (İsayev, 2016).

Kanuna göre Azerbaycan Cumhuriyeti'ni uluslararası müsabakalarda resmi olarak temsil etme hakkı, ilgili yürütme organına, ilgili spor federasyonlarına veya onun öngördüğü şekilde spora yönelik diğer kamu kuruluşlarına aittir (Mehmetoğlu, 2010).

Federasyonların mülkiyeti aşağıdaki alanlardan oluşmaktadır:

- Üyelik haklarından elde edilen gelirlerden:

-Lisanslar ve hakemlik toplantılarından:

- Azerbaycan Cumhuriyeti Gençlik, Spor ve Bakanlığı,

Olimpiyat Komitesi fonundan:

- Devletten ve diğer kuruluşlardan bağışlar:

- Spor etkinlikleri, ekonomik ve reklamcılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler:

- Tüzel kişiler ve bireyler tarafından sağlanan gönüllü fonlardan:

- Protesto ve ceza gelirlerinden ve diğer gelirlerden (Mehmetoğlu, 2010).

Federasyon hesabına elde edilen gelirler şunlara harcanır: zorunlu transferler, ödemeler, tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışanlar için bir maaş fonunun oluşturulmasına, sporcuları, antrenörleri ve çalışanları ödüllendirmek, davet ve diğer yol masrafları ile yarışmalara katılmak için, federasyonun maddi ve teknik temelini güçlendirmek, profesyonel sporcular, üst düzey uzmanlarla sözleşme bağlanmak, milli takım üyeleri ile

eğitim kampları düzenlemek, modern ekipman ve spor malzemelerinin satın alınması ve diğer harcamalar (İsayev, 2016).

Beden eğitimi ve sporun amacı, insanların sağlığını korumak ve güçlendirmek, yaşamı uzatmak, kısacası sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürerek genel anlamda gelişmiş bireyler yetiştirmektir. Beden eğitimi ve kitle sporlarının geliştirilmesi devletin görevi olmasına rağmen kamu kuruluşları özellikle sendikalar, medya ve gençlik kuruluşları bu işin dışında kalmamış ve her zaman bu işin içinde olmuştur. Beden eğitimi takımları, spor kulüpleri, sağlık spor kulüpleri Azerbaycan'da beden eğitimi harekatının gelişiminin her aşamasında halka, emekseverlere hizmet etmiştir. Beden eğitimi örgütlerinin karşı karşıya olduğu önemli bir görev de bu örgütlerin etkinliklerini hayata geçirmektir (Ergün, 1997).

Bugün Azerbaycan spor organizasyonları her geçen gün güçlenmekte, iyi bir iş ortamı yaratılmaktadır. Spor Sağlık Merkezleri ve sendikaların çalışmaları, insanların sağlığının güçlendirilmesinde, boş zamanların etkin ve anlamlı bir şekilde düzenlenmesinde, işçi kolektiflerin barınma ve toplumsal hizmetlerinde, kültür ve eğlence parklarının çalışmalarını yönlendirmede emekleri paha biçilmezdir (İsayev, 2016).

Bunlarla birlikte günümüzde Azerbaycan sporunun olumsuz yönleride vardır. Devlet yönümlü spor medyası özellikle devletle doğrudan veya dolaylı bağlantısı olan medya kuruluşlarının, Azerbaycan'ın spor ve gençlik işleri ile ilgili konularında tarafsız davranmadıkları söylenebilir. Çünkü devletin olumsuz spor politikalarını eleştiremezler. İlgili konulara yeteri kadar değinmedikleri spor hakkında yazılan kitaplarda da görünmektedir (Yüksel, 2009). Oysa beden eğitiminin özünde insanlarla çalışmak dayanır, insanlara ustaca yaklaşmak, onların kendi düşüncelerini özgürce dile getirmeleri için koşullar sağlamak, bu alandaki ilgi ve ihtiyaçlarını gözetmek, duyarlılık ve dikkat göstermek, zihinlerini ve kalplerini etkileyebilmek gerekir (Aliyev A. A., 2006).

2.9. TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Ülkenin resmi adı Türkiye Cümhuriyeti'dir. Türkiye'de ülke yönetimi başkanlık sistemiyledir, demokratik, laik ve üniter bir anayasal Cumhuriyettir. Ülkenin başkenti

Ankaradır, İstanbul ise ülkenin ekonomik, kültürel ve tarihi kalbini oluşturan Türkiye'nin nüfusuna göre en büyük şehridir. Nüfus - 83.6 milyon kişi (2021 yılı sayımına göre), yüzölçümü 783.562 km^2'dir nüfus bakımından dünyada 19., yüzölçümü bakımından 36. sıradadır. Resmi Devlet dili Türkçedir. Nüfusun büyük çoğunluğu yaklaşık %80'i Türk'tür. Kürtler, Araplar, Yahudiler ve Rumlar da Türkiye Cümhuriyeti topraklarında yaşıyorlar. İlk nüfus sayımına göre, 1927'de Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan 13.464.564 kişi vardı, bunların 2.233.359'u Kürt, Çerkes, Boşnak ve diğerleriydi. (https://tr.wikipedia.org).

Dinin laik güçten ayrıldığı az sayıdaki Müslüman ülkelerden biridir. 1928'den beri İslam dini, devlet dini olarak görülmekten vazgeçildi. Ancak buna rağmen, İslam ülkenin ana dini olarak kaldı ve Türkiye'de nüfusun %99'u Müslümandır. Buradaki Müslümanların büyük çoğunluğu Sünnilik koluna aittirler. Türkiye'de Müslüman nüfusun yanı sıra Hristiyanlar, çoğunlukla Ortodoks mezhebinden ve Yahudiler yaşıyor. Şu anda, Hıristiyanların sayısı nüfusun % 0.15'inden az. (Shvech, 2016).

Türkiye coğrafi konum olarak topraklarının büyük bir bölümü, %97 oranında Asya kıtasında bulunurken, %3 oranında küçük bir bölümü de Avrupa kıtasında bulunuyor. Kara sınırlarında 8 ülke, deniz sınırlarında ise 6 ülke bulunuyor, Kuzeybatı sınırında Bulgaristan ve batısında Yunanistan, kuzeydoğu ve doğusunda Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve İran, güneydoğu bölgesinde ise Irak ve Suriye ile komşudur. Üç tarafı deniz olan bu ülkede Akdeniz ile güneyden, Ege Denizi ile batıdan, kuzeyden ise Karadeniz ile çevrilidir. Diğer bir deniz Marmara Denizi ise Çanakkale Boğazı ve İstanbul Boğazı ile birlikte Anadolu yarımadasını Trakya bölgesinden yani Asya kıtasını Avrupa kıtasından ayırır. Avrupa ve Asya'nın kavşak noktasında yer alan Türkiye Cumhuriyeti bu özelliği sayesinde bölge üzerinde askeri açıdan önemli güce sahiptir (https://tr.wikipedia.org, 2021).

Türkiye Cümhuriyeti'nin kurucu lideri ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk Birinci Dünya Savaşı sonunda padişahın teslimiyetini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesini tanımamış, 1919'da Rumların İzmir'e çıkmasından sonra Anadolu'da ulusal bir direniş hareketi, Milli Mücadeleyi örgütlemiştir. 20. yüzyılın başında, Mustafa Kemal siyasi faaliyetlerine başladığında, Osmanlı imparatorunun otoritesi sarsılmaz görünüyordu ve İslami yaşam normları kutsaldı. Sadece yeni yaşam normları yaratması değil, aynı zamanda yeni cumhuriyetin vatandaşlarını Türk ulusuna

ait olmanın onların, dine karşı çıkması değil, aksine onurlu bir görev olduğuna ikna etmesi gerekiyordu (Umar, 2010).

Muzaffer Komutan Mustafa Kemal, saltanat kalıntıları üzerinde sıfırdan Türk kimliğini oluşturmaya başladı. Atatürk, yıkılan çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk ulusu için sadece bir ayak bağı olduğunu açıkladı. Atatürk, tüm modernleşmeyi Türk köklerine dönüş bayrağı altında hayata geçirdi. Avrupa kıyafeti ve evrensel eğitim, kadınların eşitliği ve Latin alfabesi, parlamento ve devletçilik, Batı müziği, ad ve soyad kanunu sistemi, kürek çekme ve dans, alkol ve golf, hepsinin orijinal, ulusal Türk geleneklerine uygun olduğu ilan edildi (Umar, 2010).

En önemlisi, Türkiye vatandaşları bu fikre inanmış, kendilerini hızla gelişen, hem Avrupa hem de Anadolu kültürlerine sahip bir halkın temsilcileri gibi hissetmeye başlamışlardır. Her yeni kurulan ülke kendi ulusal fikrini bu kadar hızlı bir biçimde yaratmayı başaramazdı (Umar, 2010).

2.10. Türkiye Cumhuriyeti'nin Coğrafi Yapısı

Türkiye çoğunlukla dağlık bir ülkedir, bu nedenle iklim genellikle yüksek irtifa bölgelerine sahiptir. Orta kesimde, ılıman karasal iklim, yazları sıcak ve kurak, kışları ise oldukça soğuktur. Rölyefin doğası gereği Türkiye deniz seviyesinden ortalama yüksekliği yaklaşık 1000 m'dir, neredeyse tüm bölge, güneydoğuda birkaç nesli tükenmiş olan marjinal dağları (Pontus ve Toroslar) ve aralarında bulunan Anadolu platosunu içeren Küçük Asya Yaylaları ile kaplamanmaktadır. Burada birkaç Yanardağ ve 3916 m yüksekliğinde bir aktif Erciyes yanardağı bulunuyor (Kayhan, 2007).

Türkiye'nin doğu kısmı, Doğu Anadolu Yaylaları içinde yer almaktadır. Bu, ülkenin en yüksek ve erişilemez bölgesidir. En yüksek noktalar burada bulunur, sönmüş yanardağlar, Büyük Ağrı dağı(5165 m), Süphan dağı(4434 m) ve ayrıca aktif yanardağ Nemrut (3050 m). Ülkede az sayıda alçak ova vardır, bunlar deniz kıyılarının ayrı bölümleri ve nehir ağızlarıyla sınırlıdır (Kayhan, 2007).

Pont Dağları yada Kuzey Anadolu Dağları, Türkiye'nin kuzeyinde bir sıradağlar sistemidir. Batı Pontus Dağları, Janik Dağları ve Doğu Pontus Dağları'nı içerir. Pont Dağları, Karadeniz kıyısına paralel olarak 1000 km'den fazla uzanır. Doğuda, Gürcistan sınırına , batıda Sakarya Nehri'nin alt kısımlarındaki ovaya kadar ulaşırlar. Dağların

ortalama genişliği 130 km'dir. Pont Dağları kesintisiz bir zinciri temsil etmez ve derin montanlar arası vadiler veya oyuk zincirleriyle kıyı şeridine paralel uzanan birkaç sırta bölünür. Kuzeyde, Pont Dağları dik bir şekilde Karadeniz'e inerek 5-10 km genişliğinde dar bir kıyı şeridi bırakır. Sadece Kızıl-Irmak, Yeşil-Irmak ve Sakarya büyük nehirlerinin ağzında kıyı ovası 60 - 70 km'ye kadar genişler (Kayhan, 2007).

Anadolu Platosu, Türkiye'deki Küçük Asya Yaylalarının bir parçasıdır. Güneyde Toros Dağları, kuzeyde Pontin Dağları ile çevrilidir. Tuz gölleri (Tuz, Van ve diğerleri), sırtlar ve platolarla ayrılmış tuz bataklıkları ile drenajsız çöküntü zincirleri vardır. Hakim yükseklikler 800 ila 2000 m arasındadır, en yüksek rakım 3916 m'dir (Kayhan, 2007).

Türkiye'nin doğal koşulları çok çeşitlidir - doğal ve iklim bölgelerinin ve yerel doğal komplekslerin bolluğu nedeniyle, Doğu Akdeniz'in en ilginç ülkelerinden biri olarak kabul edilir. Türkiye topraklarının geniş alanı ve uzunluğu nedeniyle burada beş iklim bölgesi bulunabilir. Ülke topraklarının %50'den fazlası, sıcak yazlar (ortalama sıcaklıklar + 23 ° C ila + 33 ° C) ve ılık ve soğuk kışlar (+ 13 ° C ila + 15 ° C) ile karakterize edilen subtropikal Akdeniz iklim bölgesinde yer almaktadır. Yağış, özellikle dağların yamaçlarında ve özellikle sonbahar-kış döneminde 1200 mm'ye kadar düşer. İstanbul ve Antalya'da bu özellikler en net şekilde izlenebilir - Ocak ayında + 5 ° C'den Temmuz ayında + 25 ° C'ye kadar olabilir (Eken, 2005).

Anadolu Yaylalarının batı bölgeleri bölgesinde, iklim daha karasaldır - kışın sıcaklık genellikle -4 ° C'ye düşer, yazın hava + 37 ° C'ye kadar ısınır. Örneğin Ankara'da sıcaklıklar kışın -2°C ile yazın +30°C arasında değişmektedir. Türkiye ayrıca, neredeyse tamamen su kaynaklarından yoksun, küçük kayalık araziler olan Ege'nin birkaç adasına İmroz, Bozcaada, Gökçeada ve diğer adalara sahiptir. Türkiye'deki doğal kompleksler oldukça heterojendir. Bir yandan Asya kıtasında yaşayan tüm bitki ve hayvan türlerinin neredeyse dörtte biri burada bulunur. Öte yandan, çok eski zamanlardan beri bu topraklarda yaşayan insanın doğa üzerindeki güçlü etkisi açıkça fark ediliyor ve hayvanlar dünyası büyük ölçüde yok edilmiştir. Genel olarak, yeşil bölgeler ülke topraklarının sadece% 26'sını kaplar, ancak bunların sadece üçte biri gerçek ormanlardır ve geri kalanı, bir zamanlar yoğun ormanların yanı sıra kültürel ekim alanlarında oluşan çalılar ve orman-bozkır çalılıklarıdır (Eken, 2005).

2.11. Türkiye Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdari Yapısı

Türkiye üniter bir devlettir. İdari olarak 81 vilayete bölünmüştür. Mevcut Anayasa, Kasım 1982'de askeri bir rejim altında kabul edilmiştir. 1961 Anayasası ile karşılaştırıldığında, Cumhurbaşkanının yetkilerini önemli ölçüde güçlendirdi. Anayasaya göre Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyo-hukuki bir devlettir (Zengin, 2019).

Hükümet biçimine göre Türkiye özel tipte, bir karma cumhurbaşkanlığı-parlamenter cumhuriyettir. Siyasal rejim, gelişen bir demokrasidir. 1991 yılında Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyetlerine yönelik 1920'den beri yürürlükte olan yasak kaldırıldı. Yasama yetkisi, 5 yıllık bir süre için doğrudan, genel, eşit ve tek aşamalı seçimlerle seçilen 550 milletvekilinden oluşan tek kamaralı (Meclis) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Milletvekilliği ve bakanlık görevlerinin birlikte yürütülmesine izin verilir (Zengin, 2019).

Devlet başkanı, devlet mekanizmasına hakim olan Cumhurbaşkanıdır: Anayasaya göre, cumhuriyetin ve milletin birliğini ve bölünmezliğini bünyesinde barındırır, yasama, yürütme ve yargı alanlarında geniş yetkilere sahiptir. . Cumhurbaşkanı, yeniden seçilme hakkı olmaksızın yedi yıllık bir süre için parlamento tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı, partiden bağımsız ve parlamentonun parti bileşimi ile ilgili olarak tarafsız olmalıdır. Bu nedenle cumhurbaşkanlığına seçilen milletvekili, parti üyesiyse ayrılmak zorundadır. Başkan, yetkilerinin kullanılmasından siyasi olarak sorumlu değildir. Kanunda özel olarak belirtilenler dışındaki tüm kararları, şahsen sorumlu oldukları Başbakan veya ilgili bakan tarafından onaylanır (Şinik, 2012).

Modern Türk medeni hukuku, 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'nun ve kısmen İsviçre Borçlar Kanunu'nun (1911'de değiştirildiği şekliyle) burada kabul edilmesiyle şekillendi. Her iki kanun da 4 Ekim 1926 tarihinde Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir. Bunların Türkçe tercümeleri Fransızca metinlerden yapılmıştır (Şinik, 2012).

2.12. Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti, dünyanın 18., Avrupa'nın ise 6. büyük ekonomisi ve gelişmekte olan ülkeler arasında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla açısından liderlerden biridir. Tekstil ve deri sanayileri, Türk hafif sanayisinin önemli sektörleridir. Türkiye ihracatının

toplam hacminde tekstil yaklaşık %6, hazır giyim - yaklaşık %12, halı - yaklaşık %2, deri ürünler - %1'den fazladır. Bndan başka Türkiye'de tarım, ülkenin GSYİH'sının yaklaşık dörtte biri kadardır. Üstelik tüm bunlar sadece iç pazar için değil, ihracat için de yetiştiriliyor. Tarım, nüfusun önemli bir bölümün çalışma alanıdır. İstatistik verilere göre istihdam edilenlerin %21'i ve ilgili sektörlerin kaydı ile - %35 bu sektörde çalışıyorlar. Ülke ekonomisinin sosyal açıdan önemli bir sektörüdür. Türkiye tarımsal üretim açısından dünyada 7. sırada yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yıllık ihracat yaklaşık 17 milyar doları buluyor (Akçay, 2008).

Türkiye, Birleşmiş Milletler'in ilk üyelerinden biridir ve Birleşmiş Milletler'in tüm ihtisas kuruluşlarının üyesidir. Ülke, DTÖ, NATO, OECD, Yirmiler Grubu, Avrupa Konseyi, Interpol, AGİT, IAEA ve OECD üyesidir. Asya, Avrupa ve Afrika'nın birleştiği noktada elverişli coğrafi konumu, Türkiye'nin ana gaz ve petrol üreticisi ülkeler arasında bir "enerji koridoru" rolü oynamasına olanak sağlıyor. Bu stratejik konum, mevcut dünya düzeninde giderek bölgesel ve küresel ölçekte Türkiye'nin jeopolitik etkisini artırmanın bir aracı haline gelmektedir (Akçay, 2008).

Türkiye Azerbaycan ile birçok büyük ekonomik projeler yürütmektedir. Stratejik ortak olan iki ülke arasındaki siyasi ve kültürel bağların ekonomik olarak güçlenmesinin birçok nedeni var. Dolayısıyla Türkiye için Azerbaycan sürdürülebilir bir enerji kaynağı, Orta Asya ile ekonomik bağları genişletmek için bölgeye açılan bir kapı, İpek Yolu üzerindeki ülkelerle ticaret fırsatları, büyük hammadde kaynaklarının sağlanması vb. rol oynar. Azerbaycan için Türk enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ihracı, Avrupa Birliği ile ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesinde transit ülke, bölgesel ve uluslararası stratejik projelerde istikrarlı bir ortak vb. gibi rol oynar (Akçay, 2008).

Türkiye ekonomisi 2019'daki %0,9'luk büyümeye kıyasla 2020'de %1,8 büyüdü. 2020'nin ikinci yarısında banka kredilerinde neredeyse 2 kat artış gösterdi, COVID-19 koronavirüs pandemisinin ve ilgili kısıtlamaların olumsuz sonuçlarını kısmen de olsa dengelemeyi mümkün kıldı (Wikipedia, 2021).

2.13. Türkiye Cumhuriyeti'nin Sosyo-Kültürel Yapısı

Türk halklarının kültür ve edebiyatı, dünya kültür ve edebiyatının sadece ayrı bir kolu ve aşaması değil, aynı zamanda anahtar bir bileşendir. Türkler dünyanın en eski ve

güçlü halklarından biridir. Yirminci yüzyıl Türk edebiyatının tanınmış temsilcisi A. Nesi'nin sözleriyle, "Her milletin büyüklüğünü nüfusu ve topraklarının büyüklüğü belirlemez. Her ulusun büyüklüğü, tarihinin ve kültürünün eskiliği ve zenginliği ile belirlenir" (Ekici, 2008).

Kültürel yapıyı oluşturan öğelerden biri modernleşmedir. Modernleşme sürecinin bir parçası olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde meydana gelen sosyal ve kültürel değişimler değerlendirilebilir. Yirminci yüzyılın ilk on yılında. Anadolu halkı, Türkiye Devleti'nin yeniden yapılanmasıyla ilgili tüm kararları samimiyetle aldı. Modernleşme sürecinin, Batılı uygar uluslarınkine benzer, laik, etnik açıdan homojen bir toplumla sonuçlanması bekleniyordu. Ancak 1980'lerin başından itibaren insanlar cesaretlenmek yerine sorular sormaya başladılar. Türkiye ekonomisinin geri kalmışlığı, toplumsal huzursuzluk, gelişmemişlik, devletin vaatleri konusunda şüphe uyandırıyordu. Ancak modernleşme olarak bilinen süreç, bugün Türkiye'yi belli bir gelişme düzeyine getirmiştir (Hayal, 2015).

Yapılan bu değişikliklerin sayesinde, bugün Türkiye'de ortalama yaşam süresi uzadı, toplumun büyük bir kısmı okuyup yazabiliyor, birçok insan modern iletişim ve ulaşım araçlarını kolaylıkla kullanabiliyor. Böylece, XX yüzyılın başlangıcı ile karşılaştırıldığında. Türkiye'de yaşam kalitesi açıkça iyileşmişti. Modernleşmeyle birlikte, iktidarın kaynağının halkın onayı olması gerektiği ve modern bir devletin ancak demokratik olabileceği fikri yayıldı (Hayal, 2015).

Türkiyenin bugünkü sosyo-kültürel yapısında tarihi sürecin büyük etkisi vardır. Osmanlı İmparatorluğu büyük, etnik ve dini açıdan çeşitli bir toplum yapısına sahipti. Osmanlı toplumu Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak ikiye bölünmüştü ve Müslümanlar teorik olarak Hıristiyan veya Yahudilerden daha yüksek bir konuma sahipti. Osmanlı egemenliğinin başlangıcında az sayıda Müslüman Türk halkı, büyük bir Yahudi azınlığın yanı sıra Hıristiyanların çoğunluğuna hükmediyordu. Ana etnik gruplar Hıristiyan Yunanlılar, Asuriler ve Ermeniler ile Mısır Kıptileriydi. Daha sonraki bir dönemde, gayrimüslimler, göç ve imparatorluğun bölümlerinin ayrılması nedeniyle azınlık haline geldi, ancak yine de adil bir şekilde muamele gördüler. Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nın ardından çöktüğü durumda, Müslümanlar nüfusun %81'ini oluşturuyordu (Ekici, 2008).

2.14. Türkiye Cumhuriyeti'nin Spor Tarihi

MÖ 3. binyılda Ön Asya bölgesinde, Anadolu, Azerbaycan ve İran yaylaları ve Orta Asya, Türkistan bölgelerinde yaşayan Türklerin yaşam biçiminde atın önemli bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Türklerin küçük yaşlardan itibaren binicilik kurallarına hakim olduklarına dair kayıtlar o döneme ait kaynaklarda mevcuttur. Türk kadınları da atı ev işlerinde kullanırlardı. Tüm bunlar, Türklerin at binme becerilerinin gelişmesi, binicilik oyunlarının ve yarışmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çevgan, Gök-Böru, Giz-Börü, Beyga ve diğer oyunlar halen , Anadolu'da, Azerbaycan'da ve Orta Asya'nın çeşitli yerlerinde oynanmaktadır (Ahmet ve Ayhan, 2015).

Eski Oğuzların düğün törenlerinde gelin ve damadın at yarışlarına gittiği bilgilerine sıklıkla rastlıyoruz. "Beyge" adı verilen bu oyunda tarafların önceden belirlenmiş bir mesafeyi aşarak kendi arkadaşları ile birlikte hedefe ulaşması gerekir. Çevgan, eski Türkler arasında yaygın olan ve günümüzde de popülerliğini koruyan bir oyundur. Adını Tibetçe'de top anlamına gelen "pulu" kelmesinden alarak daha sonra "Polo" olarak adlandırılan çevganı çim hokeyi oyununun eski bir versiyonu olarak değerlendirebiliriz (Ahmet ve Ayhan, 2015).

Uzun bir geçmişi olan bu oyun, Tibetliler ve Çinlilerin yanı sıra Türklerle yakın ilişki içinde olan Bizanslılar tarafından da sevilmiştir. Antik Yunan savaşçılarından Ksenophon'un M.Ö. 360 yılında yazdığı "Binicilik Sanatı" adlı kitabı, Türklerin at sırtındaki bir takım milli oyunlarını anlatır. Eserde, at üstünde bir mızrakla doğru bir hedefi nişan almak için oynanan bu oyun hakkında daha ayrıntılı bilgi sağlanmaktadır. Antik Romalıların yüzyıllardır oynadıkları ve "Truva" olarak adlandırdıkları oyun da buna benzer (Ahmet ve Ayhan, 2015).

Futbolu andıran ve Orta Asya'da "Tepuk" (tekme) olarak bilinen oyunla ilgili bilgiler Kaşgarlı Mahmud'un ölümsüz eseri "Dîvânu Lugâti't-Türk"te yer almaktadır. Ali Kuşçu'nun bilinmeyen bir gezgin tarafından yazılmış "Tarihsel Hata ve Hoten" adlı kitabı da bu tür bilgiler içermektedir. Esere göre Türkler boğanın safrasını şişirip top oynuyor ya da ata binerek, ellerinde sopayla topa vurmak gibi çeşitli yarışmalar düzenliyorlardı (Elif, 2016).

Anlaşıldığı üzere, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki futbolun yaygınlaşmasında, Yunan takımları arasında ilk futbol müsabakalarını düzenleyen İngilizlerin rölü olmuştur.

Ve 1894 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk futbol kulübü de İngilizler tarafından kurulmuş, adı "Smyrna Futbol Kulübü" olmuştur. Bir süre sonra Oyun popüler hale gelir ve Türk halkının kalbini ve ruhunu sessizce fetheder. Futbol kulüpleri Ankara, Trabzon, Adana ve diğer büyük şehirlerde kurulur. Bu dönem, 1903 yılında bir jimnastik kulübü olarak kurulan Futbol Kulübü "Beşiktaş" ın ortaya çıkışı ile ilişkilidir. Günümüzde BJK ("Beşiktaş Jimnastik Kulübü") kısaltması ile kullanılan ismi "cimnastik kulübü Beşiktaş" anlamına gelmektedir. Osmanlı futbolunun yıldız gibi parlayan dönemi, Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş gibi Türk takımlarının İstanbul Ligi şampiyonu olduğu ve İngiliz takımını ezmeye başladığı 1908'den 1912'ye kadar olan dönemdir (Elif, 2016).

2.15. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yaygın Spor Dalları

Futbol Türkiye'de en yaygın spor dalıdır. Futboldan başka diğer spor dalları da yaygındır, bunlara: basketbol, voleybol, hentbol, atletizm ve ata sporu olarak kabul edilen güreş de aittir. Ayrıca son yıllarda halter, boks, tekvando, judo ve okçulukta önemli uluslararası başarılar elde edilmiştir. Spor Genel Müdürlüğü 2013 yılındaki kayıtlarına göre Türkiyede 3,4 milyon kayıtlı spor katılımcısı vardır ancak yalnızca 1,8 milyonu 'aktif' olarak kabul edilir ve bu hem okul sporlarını hem de futbolu içerir (Kaplan ve Akkaya, 2014).

Basketbol spor dalında Türk erkek milli basketbol takımı, Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı 2010 yılında FIBA tarafından düzenlenen Dünya Şampiyonası ve 2001 Euro Basket finallerinde gümüş madalya kazanarak ikinci yere çıkmıştır. Voleybolda Türkiye milli kadın voleybol takımı ise 2003 yılında yapılan Avrupa Şampiyonası'nda gümüş madalya, 2011 yılındaki Avrupa Şampiyonası'nda bronz madalya ve 2012 yılında FIVB Dünya çapındaki Grand Prix'sinde bronz madalya kazanmıştır. Geleneksel Türk milli sporu Osmanlı döneminden beri Yağlı güreş olmuştur. Edirne, 1361 yılından bu yana her yıl düzenlenen Kırkpınar yağlı güreş spor musabakasına ev sahipliği yapmıştır. Serbest stil güreş ve Greko-Romen güreşi gibi UWW veya eski adı ile FILA tarafından yönetilen uluslararası güreş stilleri de yaygındır ve Türk güreşçilerin bireysel olarak kazandığı birçok Avrupa, Dünya ve Olimpiyat şampiyonluğu vardır (Kaplan ve Akkaya, 2014).

2.16. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yer Alan Çeşitli Spor Federasyonları ve İdari Yapıları

Kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti'nde spor, toplumsal bir mesele olarak görülmüş ve ilk kez Atatürk tarafından böyle ilan edilmiştir: "Asıl mesele her yaştaki Türkler için beden eğitimini sağlamaktır. Her türlü spor faaliyeti Türk gençliğinin milli terbiyesinin asıl unsuru sayılmalıdır". Bununla Atatürk açıkça Türkiye'nin artan nüfusunda sporu teşvik etmeye çalışıyordu (Deniz, 2004).

Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde, sporun idari yapısının kurumsallaştırılma durumuna gelmesi yönünde attığı ilk ve en başlıca adım, 1921'de kurulan İdman İttifakları Heyet-i Muvakkatesi olmuştur. Bu Heyet, İstanbul'da faaliyet gösteren spor kulüplerinin temsilcilerinden oluşmaktaydı. İsviçre Spor Federasyonu'nun organizasyon biçimine benzer şekilde tasarlanmıştır. Statüsü bakımından geçici olan bu kurum, yerini 1922'de kalıcı olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na (TİCİ) bırakmıştır. Kurulduğu ilk yıllarda spor kulüplerinin yarı bağımsız bir örgütü olan TİCİ, Kurtuluş Savaşın'dan sonra, tüm spor işlerini koordine eden tek yetkili organa dönüşmüştür (Kaplan ve Akkaya, 2014).

Beden eğitimi ve spor Türkiye'de devlet tarafından teşvik edilmekte ve desteklenmektedir. Aynı zamanda spor kulüplerine devlet tarafından maddi yardım da sağlanmaktadır. Türkiye'nin yürüttüğü spor politikasının esas hedefleri, sporcu sayısını artırmak, uluslararası spor müsabakalarında üstün başarılar elde etmek, her yaştaki her bireyin sportif faaliyetlere katılımını teşvik etmek ve sağlamak için uygun spor ortamlarını oluşturmaktır. Türkiye'deki büyük spor tesisleri ve yatırımları büyük ölçüde devlet tarafından gerçekleştirilmektedir (Canşen, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti'nde spor, Gençlik ve Spor Bakanlığı'na karşı sorumlu olan Spor Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğundadır. Spor Genel Müdürlüğü, 14 Temmuz 1922'de Türk Antrenör Dernekleri İttifakı'nın kurulmasının ardından sporu yönetmek üzere birleşen 16 spor kulübü tarafından kurulmuştur. Ülkede Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Devletin beden eğitimi ve spor işlerinde omurgası ve en yüksek spor teşkilatı olarak biliniyor, Başbakanlığa bağlı bir kurumdur. 1938 yılında kurulan Genel Müdürlüğün 81 ilde hizmet veren il müdürlükleri bulunmaktadır. Genel Müdürlüğün merkez ve taşra teşkilatında toplam 6.499 personel görev yapmaktadır. Organizasyonda hakemler, il temsilcileri, antrenörler, gözlemciler vb. gönüllü görevler de üstlenilmektedir (Canşen, 2015).

Türkiye Devleti'nin yükselen durumu göz önüne alındığında, spor politika yapıcıları arasında, özellikle okul sporları, kitle katılımı ve elit spor arasında önceliklerin nerede olması gerektiği konusunda çok fazla tartışma var. Sporun geliştirilmesi gerektiği ve katılımın getirebileceği faydalar kabul edilirken, spor politikası ortamı, özellikle kaynak üretmekten ve tahsis etmekten sorumlu olan departmanlar veya kurumlar açısından bazen karışıktır (Çakır, 2021).

2.17. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Spor Federasyonları

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Spor federasyonları herhangi bir spor türünün ulusal ve uluslararası mevzuata uygun spor branşı ile gerekli faaliyetleri yürüten, sporun ülke içerisinde yaygınlaşmasını ve gelişimini sağlayan, sporla ilgilenen herkesin kolay bir şekilde ulaşabilmesi ve yerel yönetimlerle iş birliği yapabilmesi için ülke sınırları içerisinde teşkilatlanan, çeşitli projeler hazırlanması ve uygulanmasıyla sporun altyapı ve gelişimini sağlayan bir spor sistemi olarak görev yapar. Bütün bunlarla birlikte kulüplerin, sporcuların ve antrenörlerin tescil işlemlerini yapılması ve yüksek performanslı sporcular yetiştirilmesi de federasyonların görevleri arasında yer almaktadır. Tüm bu işlemleri yapabilmek için ise spor federasyonlarının bütçesi, genel müdürlük bütçesinden gelen pay, yayın hakları, sponsorlar, kurum ve kişiler, ceza ödemelerinden aldıkları ücretlerle oluşturarak işleyişini temin etmektedir (Çakır, 2021).

Türkiyede 64 spor federasyonu bulunmaktadır. Bunlar 5 kategori altında sıralanabilir. Yaz ve Kış Olimpiyat Oyunları başta olmak üzere, Paralimpik spor federasyonları, uluslararası düzeyde tanınan spor oyunları olan spor federasyonları ve diğer spor federasyonları olarak diziliş gösterir. Yaz Olimpiyat Oyunlarına dahil olan federasyonlara; Türkiye Atıcılık ve Avcılık Federasyonu, Türkiye Atletizm Federasyonu, Türkiye Badminton Federasyonu, Türkiye Basketbol Federasyonu, Türkiye Futbol Federasyonu ve diğerleri aittir. Kış Olimpiyat Oyunlarına ait spor federasyonları; Türkiye Buz Hokeyi Federasyonu, Türkiye Buz Pateni Federasyonu, Türkiye Kayak Federasyonu, Türkiye Kızak Federasyonudur. Paralimpik sporları federasyonlarına; Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu, Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu aittir (wikipedia.org, 2021).

Belirli bir spor dalından sorumlu olan her spor federasyonunun başında bir başkan, as başkan veya birkaç başkan, spor federasyonunun yönetim kurulunu meydana getiren üyeler ve bir genel sekreter ile yeterli büro personeli bulunmaktadır. Çoğu zaman bir federasyonda tek bir spor dalı bulunabilmesine rağmen, teknik ve idari açıdan birden fazla spor aynı federasyona bağlanabilir. Amatör federasyon ve meslek dallarının sayısı, Gençlik ve Spor Genel Müdürünün teklifi üzerine Merkez Danışma Kurulunun görüşü alınarak Başbakan tarafından belirlenir (Canşen, 2015).

Türkiye Güreş Federasyonu, Türkiye'de olimpiyat ve geleneksel güreşlere öncülük etmektedir. 85.000 aktif güreşçiye sahiptir onlardan yaklaşık 3500'ü kadın güreşçilerdir. Federasyonun merkezi Ankara'dadır. Güreş Federasyonu Başkanı Yıldızlar Grekoromen Dünya Şampiyonu olmuş Şeref Eroğludur. Güreş Türkiye'de iyi bir üne sahiptir, çünkü Türkiye güreşte toplam 87 Olimpiyat madalyasının 58'ini kazanmıştır. Türk sporcular bugüne kadar 28 altın, 16 gümüş ve 14 bronz madalya topladı (http://www.my-wrestling-guide.com, 2021).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın modeli

Bu çalışmada, Türkiye ve Azerbaycan'daki spor organizasyonlarının şu anki durumu, spor örgütlerinin beden eğitimi ve spor sistemindeki idari yapıları ve bu alanda uygulanan devlet politikaları incelemektedir. Burada, spor yönetim politikaları çerçevesinde spor federasyonları, çeşitli spor topluluklarının spor sistemindeki yeri, devletle ilişkileri ve spor organizasyonlarının benzer yönleriyle gözetimini niteliksel olarak karşılaştırmak için doküman analizi modeli kullanılarak betimsel yöntemle gerçekleştirilen bir inceleme yapılmıştır.

Belgelerin veya dokümanların incelenmesi, araştırılacak olay veya olaylar hakkında bilgi içeren dokümanların analizini içerir. Belge doğrulama, hemen hemen her araştırma için kaçınılmaz olan bir bilgi toplama yöntemidir (Yeliz, 2008).

Mevcut kayıt ve belgelerin incelenerek veri toplanmasına belge tarama usulü denir. Taranan belgeler: geçmişten bugüne kadar olayların sonuçlarını takip eden, geride bırakılabilecek her türlü alet ve malzeme, görüntü, ses, heykel ve yapı olabilir. Kalıntılarla birlikte: gerçek olayların yazılmasıyla ilgili tüm ansiklopediler, kitaplar, mektuplar ve raporlar, dijital bilgiler, protokoller, hatıralar, biyografiler ve benzeri belgeler buraya aittir. Bunlar gerçeklere çok yakın olan, neredeyse tam tamına aynı düzeyde günümüze kadar gelmiş belgelerdir (Yeliz, 2008).

3.2. Araştırmanın evren ve örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti'nin beden eğitimi ve spor harekatı, spor idari yapısı oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise beden eğitimi ve spor idari yapısında yer spor kuruluşları yer alır. Çalışmamızda Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Gençlik ve Spor Bakanlıkları, spor federasyonları, milli olimpiyat komiteleri ve çeşitli spor örgütleri dahil olup karşılıklı olarak spor yapıları incelenecektir.

3.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde görüşmeler, odak grup çalışması, vaka çalışmaları, söylem analizi ve literatür taraması yoluyla insanların düşüncelerini, fikirlerini veya deneyimlerini keşfetmek için kullanılır. Temelde düşünce ve deneyimler hakkında veri toplamak için yapılan bir ankete benzer. Nitel araştırma, bazı yöntemlerle karakterize edilir. Bunlardan biri literatür incelemesi yöntemidir. Bu yöntem ile konu ile ilgili yayınların gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırmalarda analiz, görüntülere, dile ve gözlemlere, genellikle metinsel analiz şekline dayalı olmaktadır (Yıldırım, 2010).

Konu araştırması veya literatür incelemesi yöntemi ise bir konudaki yazılanların, olayın, organizasyonun, kişinin veya grubun ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmesidir. Yazarın doküman inceleme çalışması için materyali (metinler, resimler) nasıl seçtiğini açıklayan, seçim için materyal ve yöntem örnekleri sağlayan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım, 2010). Çalışma, konu hakkında yazılı kaynak ve dokümanların incelenmesine başvurularak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür taraması teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti'nin beden eğitimi ve spor alanında farklı dönemlerde uyguladıkları politikalar, devletin bu alana olan ilgisi, spor idari yapıları, spor örgütlerinin mevcut beden eğitimi sistemindeki yeri hakkında veriler toplanmaya çalışılmıştır.

3.8. Verilerin Analizi

Planlanan çalışma sonrasında bulgular toplanmış, bilgisayar ortamına aktarılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çalışmada "betimsel analiz" yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde, aynı problem hakkında farklı fikirlere sahip farklı kişiler arasındaki konuşmalardan ve yazılı kaynaklardan bilgi aktarılır (Altunışık vd., 2015).

Betimsel analiz yöntemi, bir katılımcının davranışını hiçbir şekilde etkilemeden gözlemlemeyi ve açıklamayı içeren bilimsel bir yöntemdir. Spor, sosyoloji ve psikoloji de dahil olmak üzere birçok bilim alanlarında, bir araştırma konusuna genel bir bakış elde etmek için bu yöntem kullanılır. Bazı nesneler başka hiçbir şekilde gözlemlenemez.

Örneğin, bireysel bir öznenin sosyal durumunun incelenmesi vb., söz konusu yöntem ise normal davranışı etkilemeden gözlem yapılmasına izin veren betimleyici bir yöntemdir (Karataş, 2015).

Betimsel analiz yöntemi aynı zamanda çoğu nicel deney için gerekli olan çok sayıda numuneyi test etmenin ve ölçmenin mümkün olmadığı durumlarda da yararlıdır. Betimleyici yöntemin sonuçları, bir hipotezin kesin bir teyidi veya reddi olarak kullanılamaz, ancak sınırlamalar anlaşılırsa, betimleyici yöntem birçok bilimsel araştırma alanında yararlı bir araç olabilir. Genel kural olarak, betimleme derinlemesine bilimsel araştırmadan önce gelir veya onun ilk aşamasıdır, daha fazla bilimsel prosedür ve yöntemin konuşlandırılması için örnekler ve malzeme sağlamaktadır. Bu yöntemin kullanıldığı araştırmalarda konu tamamen doğal ve değişmeyen bir ortamda gözlemlenir. Buna iyi bir örnek, üyelerinin davranışları üzerinde en ufak bir etkisi olmayan bir kabileyi inceleyen bir antropologdur. Gerçek deneyler, analitik veriler sağlarken, genellikle araştırma konusunun normal davranışını olumsuz yönde etkiler (Karataş, 2015).

4. BULGULAR

Bu bölümde incelenen ve literatürden elde edilen verilere dayalı olarak elde edilen sonuçlar, çalışma kriterlerine göre Azerbaycan ve Türkiye için birlikte sunulmuştur. Bu bölümde elde edilen verilerden oluşan tablolar değerlendirmeye alınmıştır. Tabloların hazırlanmasında amaç iki ülkenin spor yapısının, spor yönetim politikalarının benzer ve farklı yönlerini karşılaştırmaktır.

Araştırmanın sonuç kısmında Türkiye ve Azerbaycan'da spor örgütlerinin nasıl ortaya çıkmaya başladığı, örgütlerin oluşum süreci, ulusal spor harekatında yeri ve devletle olan ilişkileri, sporun gelişimi ile ilgili bilgiler, gençlik ve spor işlerinin idari yapısında spor federasyonlarının ve spor birliklerinin yerine ilişkin dokümanların incelenmesi ile elde edilen sonuçlar belirtilmiştir.

Tablo 4.1'de Türkiye ve Azerbaycanın beden eğitimi ve spor alanına yönelik ülkelerin farklı dönemlerinde uygulanan yasal düzenlemeler, beden eğitimi hakkında kanunlar, mevzuatlar sunulmuştur.

Tablo 1. Türkiye İle Azerbaycan'ın Spor Alanına Yönelik Kabul Ettikleri Yasal Düzenlemeler

ÜLKELER	SPOR ALANINA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER
TÜRKİYE	Osmanlı İmparatorluğu döneminde beden eğitimi ve spor Batılı devletlerin kanunlarına uygun düzenlenmiştir.
	22 Mayıs 1922'de Cemiyetler Kanunu kabul edilmiştir
	29.06 1938 tarihli, 3530 nolu Beden Terbiyesi Kanunu kabul edilmiştir
	1938 yılı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü döneminde Devletin spor kanunlarında, hükümet programlarında, kararlarında, bütçe ve planlarında desteği
	1986 tarihli ve 3289 sayılı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanununa ilişkin duzenlemeler yapılmıştır
	2011 tarihli 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün oluşturulması kanunu ve GSGM tarafından taşrada da "Gençlik ve Spor İl ve İlçe Müdürlükler"'nin kuruluşu

AZERBAYCAN	SSCB dönemi 1921'de Moskova'da “Uluslararası Kızıl Spor ve Jimnastik Dernekleri Birliği” kuruldu
	1936'da Halk Komiserleri Konseyi, SSCB'de sporun gelişimi hakkında bir yasa kabul etti
	SSCB Halk Komiserleri Konseyi kanunu kapsamında 1937 yılında Bakü'de “Neftyanik” spor derneği kurulmuştur
	23 Aralık 1997 tarihli 417-IQ sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu "Beden Eğitimi ve Spor Hakkında"
	2006 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Gençlik, Spor ve Turizm Bakanlığı temelinde Azerbaycan Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın kurulmasına ilişkin kararname imzalandı.
	30 Haziran 2009, 847-IIIQ Sayılı, Azerbaycan Cumhuriyeti Beden Eğitimi ve Spor Kanunu. Bu Kanun, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde beden eğitimi ve spor alanındaki faaliyetlerin örgütsel-hukuki, sosyo-ekonomik temellerini ve devlet politikasının temel ilkelerini belirler.

Kaynak: https://www.ebooks.az, 2021; Pak, 2019.

Türkiye Cumhuriyetin'de spor politikalarının amacı ulusal sporları güçlendirmek, sporcuların gelişimini yönlendirmek ve organize etmektir. Ayrıca merkezi hükümetin sporu desteklemek için spora doğrudan müdahale etmesine izin vermektir. Günümüzde birçok ülkenin spor politikasında olduğu gibi Türkiye'nin spor politikasında da sporun yaygınlaşması bir önceliktir ve gelişmiş ülkeler bu politikayı spor alanında büyük ölçüde uygulayabilmiştir (Pak, 2019).

Tablo.2 Türkiye Ve Azerbaycan Sporcularının 2000-2016 Yılları Arasında Olimpiyat Oyunlarından Kazandıkları Madalyaların Karşılaştırılması

ÜLKELER	OLİMPİYATLAR	Madalya Tablosu			Toplam Madalya
		Altın	Gümüş	Bronz	
TÜRKİYE	Sidney 2000	3	0	2	5
	Atina 2004	3	4	4	11
	Pekin 2008	1	1	3	5
	Londra 2012	1	2	1	4
	Rio de Janeiro 2016	1	3	4	8
AZERBAYCAN	Sidney 2000	2	0	1	3
	Atina 2004	1	0	4	5

	Pekin 2008	1	2	4	7
	Londra 2012	2	2	6	10
	Rio de Janeiro 2016	1	7	10	18

Kaynak: https://az.wikipedia.org, 2021

Yaz Olimpiyat Oyunlarına katılan Türkiye ve Azerbaycan milli sporcularının kazandıkları başarılar ve Olimpiyat Komitelerinin açıkladığı sonuçlara ilişkin bilgiler Tablo 4.2'de verilmiştir. Bu iki ülkenin Milli Olimpiyat Komitelerinin faaliyetleri, örğütsel yapıları, amaçları, devlet arasındaki ilişkileri uluslararası spor kanunları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4.3'de Türkiye ile Azerbaycan spor örgütleri ve çeşitli spor federasyonları denetim biçimlerine göre değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda benzerlikler ve farklılıklar bulunmuştur. Hem Azerbaycan hem Türkiye'de beden eğitimi ve sporun yönetimine ve gelişimine Gençlik ve Spor Bakanlığı öncülük etmesi benzerliği vardır. Yalnız Türkiye'de Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor bakanlığından üst kademede yer alarak Başbakanlığa bağlı bir kurum halindedir. Azerbaycanda ise böyle bir kurum bulunmuyor.

Diğer bir farklılık spor örgütlerinin denetimindedir. Böyleki Spor örgütlerinin denetlenme, kontrölü ve yönetimini Azerbaycan'da Azerbaycan Sendikalar Spor Örgütleri Birliği sağlamaktadır. Sendikalar gönüllü spor toplulukları, spor kulüpleri, çocuk ve gençlik spor okulları, spor kompleksleri ve sendikalar sisteminde faaliyet gösteren diğer tesislerin faaliyetlerinin merkezi olarak koordinasyonunu temin ederler.

Tablo.3 Türkiye İle Azerbaycan'ın Spor Örgütleri Ve Federasyonlarını Denetleyen Kurumlar

ÜLKELER	**Spor Örgütleri ve Federasyonların Denetimi**
TÜRKİYE	Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Genel Müdürlüğü
	Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi
AZERBAYCAN	Azerbaycan Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı

	Azerbaycan Sendikalar Spor Örgütleri Birliği
	Azerbaycan Milli Olimpiyat Komitesi

Kaynak: Aliyev, A. A., 2006; https://tr.wikipedia.org, 2021

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmanın tarihi, araştırılan sorunun tam olarak anlaşılmadığını ve daha geniş bir açıklamaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Çalışmanın ana konusu Türkiye ve Azerbaycan'da beden eğitimi ve spor alanında geçmişten bugüne kadar gerçekleştirilen politikaların ana kullanım alanları ve sonuçlarını incelemektir.

Bilgileri incelediğimizde her iki ülkenin spor organizasyonlarının tabi olduğu yasalar açısından benzerlikler görüyoruz. Aynı zamanda Türkiye ve Azerbaycan'da spor bakanlıklarının yapısına bakıldığında, her iki ülkede de sporun tabi oldukları hukuk normlarına göre yöneten organın önce özerk olduğu, sonra bakanlık haline geldiği görülmektedir.

Farklılıklar ise spor organizasyonlarının denetiminde görülmektedir. Böylece Azerbaycan'daki bazı spor kuruluşlarının denetimi ve yönetimi Azerbaycan Spor Kuruluşları Sendikaları Birliği tarafından yürütülmektedir. Sendikalar, gönüllü spor topluluklarının, spor kulüplerinin, çocuk ve gençlik spor okullarının, spor komplekslerinin ve sendika sisteminde faaliyet gösteren diğer tesislerin faaliyetlerinin merkezi koordinasyonunu sağlar. Türkiye'de ise Gençlik ve Spor Bakanlığı bu görevleri üstlenmektedir.

Azerbaycan SSCB üyesi olduğu dönemde tüm temel spor politikası devlet tarafından belirlenirdi. O, dönemde spor toplum içerisinde bir zorunluluk haline gelmişti. Her kuruluş kendi bünyesinde spor müsabakalarına ev sahipliği yapmaktan sorumluydu. Azerbaycan'ın Sovyetler yönetimi, şehirlerdeki tüm yeni kasabalarda stadyumlar, kapalı spor salonları, yüzme havuzları ve açık hava spor sahaları inşa etmek zorundaydılar. Kamu politikası veya başarılı ve yetenekli sporcular rejimi desteklemek için sürekli olarak desteklendi. Spor aynı zamanda devletin bütünlüğünü, ideolojinin devamını ve ittifak dahilindeki farklı kültürlere sahip olan halkların birliğini ve barışını sağlamanın bir aracı olarak görülmekteydi (Yüksel, 2009).

Azerbaycan'ın zengin spor gelenekleri, devlet bağımsızlığının yeniden tesis edilmesinden ve SSCB'den ayrılmasından sonra ülkede beden eğitimi ve çeşitli sporların gelişmesi için geniş fırsatlar açmıştır. Bu alan o günden devletin iç ve dış politikasının önceliklerinden biri olarak hareket etmeye başlamıştır (Aslanlı, 2018).

Batılı petrol şirketlerinin yönetici ve çalışanları çeşitli spor dallarının: jimnastik, atletizm, yüzme, halter, futbol, basketbol, boks ve diğerlerinin Azerbaycan'da gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlar. Bu insanlar kendi ülkelerinde yaygın olan spor dallarını, Azerbaycan'da da yapmaya devam ettiler ve bunun için gerekli tesislerin yapımına destek oldular. Bu bağlamda birçok Azerbaycanlı bu yeni sporların kurallarını öğrenmiş ve zamanla ülkede daha da yaygınlaşacağına inanmıştır. Hem ülke tarihinde milli güreş, binicilik, satranç vb. sporlar, uzun yıllar insanların en sevdiği eğlenceleri olmuştur. Azerbaycan halkı her zaman spora ilgi duymuştur (Yüksel, 2009).

Sonuç olarak; Türkiye ve Azerbaycan'ının tüm kurucu spor kuruluşlarından, yürütme organlarından, tüm devlet beden eğitimi ve spora ilişkin yasama organlarından ve diğer kuruluşlardan alınan bilgi materyallerinin bir analizi sonucu, beden eğitimi ve sporun geliştirilmesi, politikasındaki sorunların bütün seviyelerde yaklaşık olarak eşit dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Akifoğlu, V. (2020). Azerbaycan'da Milli Direniş (1917-1930). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2*, 57.

Aliyev, A. A. (2006). *Beden eğitimi ve spor harekatının yönetimi.* Bakü: ABU. http://ek.anl.az/cgibin/gw_2010_1_3/chameleon?sessionid=20120502134703249 58&skin= adresinden alındı (Erişim Tarihi: 15.12.2021)

Aliyev, A., & Quliyev, D. (2005). *Beden eğitimi ve idman tarihi.* Bakü: AzDBTİA.http://azstand.gov.az/upload/files/847IIIQ%20B%C9%99d%C9%99n%20t%C9%99rbiy%C9%99si%20v%C9%99%20idman%20haqq%C4%B1nda.pdf adresinden alındı (Erişim Tarihi: 15.12.2021)

Aslanlı, G. (2018). Azerbaycan Cumhuriyeti beden eğitimi ve spor alanında devlet politikaları. Bakü, Azerbaycan: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Yayımlanmış doktora tezi. http://ek.anl.az/search/query?theme=e-kataloq adresinden alındı (Erişim Tarihi: 17.12.2021)

Bağırov, R. K. (2012). *Futbol : Ali məktəb tələbələri üçün dərslik.* Bakü: PROPLİS AŞ. yayınevi.

Ahmet İ. ve Ayhan D. (2015) Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4-5

Çakır, G., & Çakır, S. (2021). Türkiye Ulusal Spor Federasyonlarında Ters VZA ile Kaynak Tahsisi. Artvin Coruh University International Journal of Social Sciences, 7(1), 150–164. https://doi.org/10.22466acusbd.935345 (Erişim tarihi: 21.12.2021)

Canşen, E. (2015). Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikalari. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 33-48.

Elif B. (2016) Spor Bilimlerinin Tarihsel Temelleri, Pamukkale Üniversitesi

Eken, G., Bozdoğan, M., Karataş, A., Kılıç, D. T., & Gem, E. (2005). Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları-Yeni koruma bölgelerinin seçiminde öncelikli alanlar. Korunan Doğa Alanları Sempozyumu, 8-10.

Kaplan, Y., & Akkaya, C. (2014). Spor kültürü ve Türkiye'de spor. International Journal of Sport Culture and Science, 2(Special Issue 2), 114-119.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştirma yöntemleri. Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi, 1(1), 62-80.

Güner, İ. &. (2005). *Kıtalar ve ülkeler coğrafyası.* Ankara: Nobel.

Şıhaliyev, K. Ə., & Əliyev, Ə. A. (2018). The historical victory of national team of Azerbaijan in the" Baku 2017" Islamic Solidarity Games. *Научный вестник академии физической культуры и спорта*, *1*, 51-53.

https://www.azerbaycanegitim.com (Erişim Tarihi:12.12.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye (Erişim Tarihi:21.12.2021)

https://www.azerbaycanegitim.com/azerbaycan-futbol-ligi/. Bu Azerbaycan eğitim: https://www.azerbaycanegitim.com/azerbaycan-futbol-ligi/ mənbədən tapılıb (Erişim Tarihi:12.12.2021)

İsayev, H. (2016). Olimpiya tarixi, idman siyasəti. Bakü: Cumhurbaşkanlığı kütüphanesi. http://www.e-library.sport.edu.az/district/servlet/presentlistsitesform.do; adresinden alındı (Erişim tarihi: 21.12.2021)

Yıldırım, K. (2010). Nitel araştırmalarda niteliği Artırma. İlköğretim Online (elektronik), 9(1), 79-92.

Deniz Ü. (2004) Atatürk ve spor. Bal-Tam Türklük Bilgisi dergisi, 10-12

Kengerli, M. (2021, Aralık 8). *Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi*. Bu Mədəniyyət Nazirliyi: http://mct.gov.az/az/azerbaycan-medeniyyeti mənbədən tapılıb

Kurbanov, X. K. (2011). *Milli güləş və zorxana.* Bakü: Araz yayınevi.

Müseyibov, M. A. (1998). *Azerbaycan fiziki coğrafisi.* Bakü: Maarif yayınevi.

Rehimli, R. (2015). Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Yönetimi Yapısı. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 364-384.

Pak, E. Ö. (2019). Avrupa Birliği ve Türkiye'nin spor finansmanı ve ekonomiye etkisi (Master's thesis, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa).

Rıhtım, M. (2012). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Azerbaycan.* Bakü: Kafkaz Üniversitesi Kafkaz Araştırmalar Enstitüsü yayını. https://www.ebooks.az/book_b4XO5UIg.html adresinden alındı (Erişim Tarihi: 11.12.2021)

Rüstemov, B. Ə. (2002). Şahmat : Dərs vəsaiti. Mənbə: B. Ə. Rüstemov, *Şahmat : Dərs vəsaiti*. Bakü: Araz yayınevi.

Hayal, O. (2015). Türkiyede modernleşme ve İslamcılık (1980-2000) (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Süleymanov, E. (2004). Ekonomik ve sosyo-kültürel değişim süreci içerisinde Azerbaycan toplumunun bazı meseleleri. *Journal of Sociological Studies*, 48-57.

Şekeraliyev, A., & Şekeraliyev, K. (2016). *Azərbaycan ekonomisi, gerçeklikler ve umutlar.* Bakü: Turhan yayınevi.

Shvech, Y. M., & Михальчук, Ю. С. (2016) Türkiyenin din açısından değerlendirilmesi. ГИ Займист, 107.

Talıbova, M. (2013). *Sporun yaygınlaştırılmasında kütüphanelerin rölü.* Bakü: M. F. Ahundov adına milli kütüphane. http://anl.az/new/ adresinden alındı (Erişim tarihi: 10.12.2021)

Togan, A. Z. (2007). *Azerbaycan.* Bakü: Ocak yayınevi. https://www.ebooks.az/category_historyaz.html adresinden alındı (Erişim Tarihi: 30.11.2021)

wikipedia.org. (2021, Aralık). wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan adresinden alındı (Erişim Tarihi: 20.12.2021)

wikipedia.org.(2021, Aralık). wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_ekonomisiadresinden alındı (Erişim Tarihi: 26.12.2021)

Yüksel, M. (2009). *Sovyet dönemi ve sonrasında Azerbaycan'da spor.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp adresinden alındı (Erişim tarihi: 21.12.2021).

Özcan, M. (2020)"Dağlık Karabağ'ın Jeopolitik Yansımaları ve Savaşın Dönüşümü," Global Savunma, 15 Aralık 2020, https://www.globalsavunma.com.tr/daglik-karabag-injeopolitik-yansimalari-ve-savasin-donusumu.html (Erişim Tarihi: 21.12.2021).

Abdullayev, C. (2001). Azerbaycan'da Anayasalaşma Süreci ve Benimsenen Sistemin Niteliği. *Avrasya Dosyası, Uluslar Arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, VII, 1*.

Akifoğlu, V. (2020). Azerbaycan'da Milli Direniş (1917-1930). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2*, 57.

Aliyev, A. A. (2006). *Beden eğitimi ve spor harekatının yönetimi.* Bakü: ABU. http://ek.anl.az/cgibin/gw_2010_1_3/chameleon?sessionid=20120502134703249 58&skin=default&lng=az&inst=consortium&host=localhost adresinden alındı (Erişim tarihi: 18.12.2021).

Aliyev, A., & Quliyev, D. (2005). *Beden eğitimi ve idman tarihi.* Bakü: AzDBTİA. http://azstand.gov.az/upload/files/847IIIQ%20B%C9%99d%C9%99n%20t%C9%99rbiy%C9%99si%20v%C9%99%20idman%20haqq%C4%B1nda.pdf adresinden alındı (Erişim Tarihi: 28.11.2021).

Aras, O. N. (2003). Azerbaycan Ekonomisi ve Dönüsüm Süreci. *Journal of Academic Studies, 5*(19).

Aslanlı, G. (2018). Azerbaycan Cumhuriyeti beden eğitimi ve spor alanında devlet politikaları. Bakü, Azerbaycan: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Yayımlanmış doktora tezi. http://ek.anl.az/search/query?theme=e-kataloq adresinden alındı (Erişim tarihi: 17.11.2021).

Ergün, A. G. M. (1997). Azerbaycan eğitim sistemi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *12*(12), 499-514.

Ekici, M. (2008). Türk Halk Kültürü Araştırmalarında Dün, Bugün ve Yarın. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 1(1), 11-26.

Farajova, M. (2010, September). Pleistocene art in Azerbaijan. In *L'art pléistocène dans le monde= Pleistocene art of the world= Arte pleistoceno en el mundo: Actes du Congrès IFRAO, Tarasconsur-Ariège, septembre* (p. 929).

Güner, İ. &. (2005). *Kıtalar ve ülkeler coğrafyası.* Ankara: Nobel.

Müseyibov, M. A. (1998). *Azerbaycan fiziki coğrafisi.* Bakü: Maarif yayınevi.

Mehmetoğlu, E. (2010). *Azerbaycan Anayasasında yürütme erki* (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

Rehimli, R. (2015). Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Yönetimi Yapısı. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 364-384.

Rıhtım, M. (2012). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Azerbaycan.* Bakü: Kafkaz Üniversitesi Kafkaz Araştırmalar Enstitüsü yayını. https://www.ebooks.az/book_b4XO5UIg.html adresinden alındı (Erişim tarihi: 21.12.2021).

Rzayeva, S. (2019). Küreselleşme ve Somut Olmayan Kültürel Miras ilişkisi: Azerbaycan örneği.

Kayhan, M. (2007). Küresel iklim değişikliği ve Türkiye. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi Bildiri Kitapçığı, 81-83.

Süleymanov, E. (2004). Ekonomik ve sosyo-kültürel değişim süreci içerisinde Azerbaycan toplumunun bazı meseleleri. *Journal of Sociological Studies,* 48-57.

Hüseyinov, İ. (2002). Azərbaycan milli adət və ənənələrinin bədii-estetik mahiyyəti.

Hasanov, İ. (2018). Kütləvi idman tədbirləri, onların mahiyyəti və əhəmiyyəti.

Şinik, B. (2012). Türkiye'nin Yönetim Yapısı ve Kamu Personeli.

Kuluzade, T. (2016). Qəhrəmanlıq dastanlarında Azərbaycan etnoqrafiyasının əksi.

Talıbova, M. (2013). *Sporun yaygınlaştırılmasında kütüphanelerin rölü.* Bakü: M. F. Ahundov adına milli kütüphane. http://anl.az/new/ adresinden alındı (Erişim tarihi: 20.11.2021).

Taştan, A. (2003). Azerbaycan'da Sosyo-Kültürel Değişme, Din ve Dinsel Canlanma. *Bilig*, (25), 1-39.

Suleymanov, T. (2016). Ölkə brendinin qurulması və Azərbaycan prespektivi (Country Branding and Its Perspectives in Azerbaijan.). *Azerbaijan State University of Economics Scientific Reviews, 4*.

wikipedia.org. (2021, Aralık). wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan adresinden alındı (Erişim tarihi: 21.12.2021).

Yurov, I. A. (2018). Psychology of Physical Culture and Sports. *BBK*(60), 56-58. http://naukaip.ru/wp-content/uploads/2018/03/%D0%9C%D0%9E%D0%9D-65- adresinden alındı (Erişim tarihi: 12.12.2021).

Altun, M., & KOÇAK, S. (2015). Türkiye'nin sportif başarı açısından değerlendirilmesi: Bakü Avrupa Oyunları örneği. *Spor Bilimleri Dergisi*, *26*(3), 114-128.

Yüksel, M. (2009). *Sovyet dönemi ve sonrasında Azerbaycan'da spor.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp adresinden alındı (Erişim tarihi: 21.12.2021).

Keleş, B. (2016). Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Cumhuriyetleri Arasındaki İlişkiler ve 2023 Hedefleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (222), 131.

Umar, Ö. O. (2010). Milli Mücadele Dönemi Atatürk'ün Ortadoğu Politikası. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(1).

FORMLAR

ETİK KURUL KARARI

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE AZERBAYCAN CUMHURİYETİNDE SPOR POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

ORİJİNALLİK RAPORU

%5	%5	%1	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

TÜM KAYNAKLARI EŞLEŞTİR (SADECE SEÇİLİ OLAN KAYNAĞI YAZDIR)

%1
nek.istanbul.edu.tr:4444
İnternet Kaynağı

%1
/ekos/TEZ/61094.pdf

%1
★ */ekos/TEZ/60718.pdf*

%1
/ekos/TEZ/61061.pdf

%1
/ekos/TEZ/60824.pdf

%1
/ekos/TEZ/49514.pdf

%1
/ekos/TEZ/ET001329.pdf

%1
/ekos/TEZ/ET001491.pdf

%1
/ekos/TEZ/48057.pdf

%1
/ekos/TEZ/43183.pdf

%1